

Agnė NAVICKAITĖ-KLIŠAUSKIENĖ

*Vilniaus universitetas***LATVIŲ KALBOS VEIKĖJŲ PAVADINIMAI**

§ 1. Šio straipsnio tikslas – aprašyti latvių kalbos veikėjų pavadinimų darybos kategoriją, identifikuoti visus ją sudarančius darybos tipus ir nustatyti jų produktyvumą dabartinėje latvių kalboje. Iki šiol tokio aprašo trūksta, nes Dabartinės latvių kalbos gramatikoje (toliau MLLVG) pateikiamas tik tam tikrų daiktavardžių darybos formantų (priesagų ir galūnių) ir su jais sudarytų vedinių aprašymas (MLLVG 1, 86–174), tačiau nesistengiama atskirų darybos tipų sugrupuoti į darybos kategorijas, be to, aptariamoms ne visos latvių kalbos priesagos, duodančios *nomina agentis* (NA) vedinių (MLLVG nagrinėjamos 9 priesagos). Dalį priebalsinių latvių kalbos priesagų aprašė latvių kalbininkė Kornelija Pokrotniecė (Pokrotniece 1984, 62–73; LLVMSA, 81–139). Kai kuriuos darybos tipus trumpai yra aptaręs ir Janis Endzelyns (Endzelīns 1948, 67–113; 1951, 266–394)¹.

Šiame straipsnyje daugiausia dėmesio skiriama dabartinės latvių kalbos faktams, o straipsnio pabaigoje (§30 – §40) aptariami ir nebevertojami darybos tipai².

§ 2. Medžiaga šiam straipsniui³ buvo rinkta 2007–2010 m. Pagrindiniai jos šaltiniai buvo keletas svarbiausių žodynų – Bendrinės latvių kalbos žodynas⁴,

¹ Daugiau apie latvių kalbos žodžių darybos tyrimų istoriją žr. Navickaitė-Klišauskienė 2009, 107–123.

² Pavyzdys prie tokių skiriamas, jei jo nepavyko rasti latvių kalbos tekstyne, bendrinės ar dabartinės kalbos žodynuose (LLVV ir MLVV). Tokių dabartinėje kalboje jau nebeaktualių darybos tipų daugiausia rasta ME žodyne, įvairiuose latvių kalbos tarmių žodynuose. Jei bent vienas darybos tipui priklausantis vedinys dabartinėje latvių kalboje yra paplitęs, toks tipas skiriamas prie vartojamų (nors galbūt ir neproduktyvių) darybos tipų.

³ Taip pat ir autorės daktaro disertacijai, kurioje aprašoma ne tik latvių kalbos veikėjų, bet ir veiksmo pavadinimų darybos kategorija.

⁴ *Latviešu literārās valodas vārdnīca* 1–8, Rīga: Zinātne, 1972–1996 (vēlāu buvo naudotasi ir internetine šio žodyno versija www.ailab.lv/llvv).

K. Mülenbacho ir J. Endzelyno žodynas⁵, taip pat latvių-lietuvių kalbų žodynas⁶. Vėliau surinktą medžiagą papildė ir latvių kalbos tekstyno duomenys⁷, kurie buvo ypač svarbūs įvertinant darybos tipų produktyvumą.

§ 3. Veikėjų pavadinimų vienokiomis ar kitokiomis priemonėmis pasidaro kiekvienoje kalboje. Remiantis tipologiniais 42 genetiškai nesusijusių kalbų tyrimais nustatyta, kad veikėjų pavadinimai yra antra pagal dažnumą morfologiškai realizuojama kategorija – 57 procentuose ištirtų kalbų buvo rastas bent vienas veikėjų pavadinimų darybos modelis (Štekauer, Valera, Körtvélyessy 2012, 240).

§ 4. NA darybos kategorija yra labai įvairialypė. Ją sudarančių darybos tipų skaičius ir jų apimtis taip pat labai įvairuoja, vediniai nėra vienodi ir semantiniu požiūriu – vieni įvardija veikėją pagal jo atliekamą aktyvų atsitiktinį veiksma, kiti – pagal nuolatos atliekamą veiksma ar darbą, esama ir tokių vedinių, kurie įvardija tam tikrų būsenų patyrėjus. Franzas Raineris pateikia tokią agentiškumo skalę: veikėjas (1) priešastingai ir aktyviai veikia kitus (lie. *žudikas*, la. *laupītājs* ‘plėšikas’); (2) sąmoningai yra išitraukęs į veiksma (lie. *kūrikas*, la. *peldētājs* ‘plaukikas’); (3) nuolatos arba kurį laiką atlieka savaiminį veiksma, kuris tampa savotiška jo ypatybe (lie. *mikčius*, la. *stostoņa* ‘mikčius’, lie. *mylētojas*, la. *zinātājs* ‘žinotojas’). Manoma, kad tik pirmosioms dviem skalės klasėms priskiriamus veikėjų pavadinimus galima laikyti tikraisiais NA dariniais (Rainer, §3). Į tai dėmesį yra atkreipęs ir Vincas Urbutis, kuris skiria veikėjų pavadinimus (plg. 1 ir 2 skalės grupes) ir veiksmožadinės ypatybės turėtojų pavadinimus (plg. 3 skalės grupę) (LKG 1, 317). Šiame straipsnyje stengiamasi remtis Urbučio pasiūlyta klasifikacija.

§ 5. Veikėjų pavadinimų darybos kategorija yra glaudžiai susijusi su įrankių pavadinimais. Kadaisė turėjusios bendrą paradigmą, šios dvi darybos kategorijos išsiskyrė dar nesuskilus indoeuropiečių prokalbei (Ambrazas 1993, 206–207; Urbutis 2009, 331). Jų artimą ryšį latvių kalboje (taip pat ir lietuvių kalboje) rodo ir „keitimasis“ priesagomis, kai veikėjų pavadinimų pasidaroma su darybos formantais, būdingais įrankių pavadinimų darybos kategorijai, pvz., tiek lietuvių, tiek latvių kalbose veikėjų pasidaroma su įrankių pavadinimams būdingos senos priesagos *-tlo- variantais: lie. *klajoklis*, *girtuoklis*, *pakaruoklis*, la. *blausteklis* ‘kas šaukia, rėkia, bliauņa’ (: *blaust-ī-ties* ‘šaukti, rėkti’), *kavākslis* ‘kas mėgsta muštis’ (: *kav-ā-t* ‘kovoti, muštis’) ir kt.

⁵ Buvo naudotasi internetine žodyno versija (www.ailab.lv/mev).

⁶ www.letonika.lv

⁷ www.korpuss.lv

(Ambrazas 1993, 153). Dabartinėje latvių kalboje priesagų *-īklis, -eklis* ir kt. vediniai sudaro įrankių pavadinimų darybos tipus: *bakstīklis* ‘įrankis kam badyti, krapštyti’ (: *bakst-ī-t* ‘baksnoti, badyti, krapštyti’), *dūmeklis* ‘smilkyklė’ (: *dūm-o-t* ‘dūminti’) ir kt. Latvių kalboje įrankių pavadinimų pasidaroma ir su veikėjų pavadinimų priesagomis *-tājs, -ējs*, net tas pats vedinys gali turėti tiek veikėjo, tiek įrankio (plačiaja prasme) reikšmę, plg.: *Loģistikas uzņēmumam nepieciešami krāvēji* („Logistikos įmonei reikalingi krovikai“) ir *Uzņēmums iegādājās jaunus krāvējus* („Įmonė įsigijo naujus krautuvus“)⁸.

§ 6. Veikėjų pavadinimai yra viena svarbiausių ir daugiausia darybos tipų turinčių latvių kalbos darybos kategorijų. Šiame straipsnyje aprašomi tyrimo metu nustatyti latvių kalbos veikėjų pavadinimų darybos tipai, kuriuos sudaro priesagų ir galūnių vediniai⁹.

Priesagų vediniai

§ 7a. Priesaga *-tājs, -a* yra pagrindinė latvių kalbos veikėjų pavadinimų priesaga, kurios vediniai sudaro produktyviausią šios kategorijos darybos tipą. Latvių kalbos tekстыne užfiksuota 340 priesagos *-tājs* vedinių, pavartotų daugiau nei 4000 kartų, įvairiuose žodynuose rasta dar arti 900 vedinių, tačiau šie skaičiai, žinoma, yra gana sąlyginiai – vedinių dabartinėje latvių kalboje gerokai daugiau (beveik tiek pat kiek ir veiksmazodžių, turinčių priesagas), dalis šios priesagos vedinių net neįtraukiami į žodynus.

Su šia priesaga dabartinėje latvių kalboje vedinių pasidaroma tik iš priesaginių veiksmazodžių (iš paprastųjų veiksmazodžių veikėjų pavadinimų pasidaroma su priesagomis *-ājs, -a; -ējs, -a*) (MLLVG 1, 152). Priesagas *-tājs* ir *-ājs, -ējs* dabartinėje latvių kalboje sieja papildomosios distribucijos santykis.

Priesagos *-tājs* vediniai sudaro vieną gausiausių latvių kalbos veikėjų pavadinimų darybos tipų, nes su šia priesaga vedinių galima pasidaryti bemaž iš kiekvieno veiksmazodžio, turinčio priesagą (tiek tranzityvinio, tiek intranzityvinio), taip pat iš daugumos priešdėlius turinčių priesaginių veiksmazodžių (MLLVG 1, 152). Veikėjų pavadinimai dažniausiai reiškia asmenis, kartais – ir kitas gyvas būtybes. Veiksmazodinės ypatybės turėtojų su šia priesaga latvių kalboje pasidaroma mažiau.

Darybos pamatu imamas pamatinio veiksmazodžio bendratis kamienas, vedinyje visada išsaugoma pamatinio veiksmazodžio priesaga: *skol-o-tājs, -a*

⁸ Pavyzdžiai iš www.google.lv (paskutinį kartą žiūrėta 2013-12-08).

⁹ Aiškiai NA reikšmę turi ir valdomieji latvių kalbos dūriniai (su antruoju veiksmazodiniu dėmeniu), pvz., *grāvarcis* ‘grioviakasys’, tačiau šiame straipsnyje tokie dūriniai išsamiau neaptariami.

‘mokytojas, -a’ (: *skol-o-t* ‘mokyti’), *spēl-ē-tājs, -a* ‘žaidėjas, -a’ (: *spēl-ē-t* ‘žais-ti’), *maks-ā-tājs, -a* ‘mokėtojas, -a’ (: *maks-ā-t* ‘mokėti’), *dib-inā-tājs, -a* ‘steigėjas, -a, įkūrėjas, -a’ (: *dib-inā-t* ‘steigti, įkurti’) ir kt.¹⁰. Ne kiekvienas latvių kalbos priešdėlinis veiksmažodis gali pamatuoti veikėjo pavadinimą su *-tājs*, esama tam tikrų apribojimų. MLLVG teigiama, kad ne iš visų pamatinių įvykio veikslo reikšmę turinčių veiksmažodžių pasidaryti priesagos *-tājs* vediniai yra realiai vartojami. Šis teiginys gramatikoje grindžiamas tik teoriškai įmanomais, tačiau realiai nevartojamais vediniais *padarītājs, -a* ‘padarytojas, -a’ (: *padar-ī-t* ‘padaryti’), *izlasītājs, -a* ‘perskaitytojas, -a’ (: *izlas-ī-t* ‘perskaityti’) (MLLVG 1, 153).

§ 7b. MLLVG pateikiamas veikėjų pavadinimų su priesaga *-tājs* skirstymas į tam tikras reikšmines grupes. Skiriami veikėjai: (1) kurie šiuo metu ar tam tikrą laiką atlieka veiksmą; (2) kurie gali, sugeba arba nori atlikti veiksmą; (3) kurie mėgsta arba yra linkę atlikti veiksmą. Taip pat atskirai aptariami profesijų pavadinimai, pasidaryti su priesaga *-tājs* (MLLVG 1, 153–154). Toks skirstymas yra painus ir gal kiek dirbtinis, nes jo pagrindas daugiausia yra kontekstas, todėl tas pats veikėjo pavadinimas gali priklausyti ne vienai kuriai nors aukščiau paminėtai grupei, o kad ir visoms trimis, plg. pavyzdžius *Tā es domāju, vērodams, kā nokusis peldētājs pazūd tumšajos viļņos* („Taip aš galvoju stebėdamas, kaip pavargęs plaukikas pradingsta tamsiose bangose“) (tekstynas, 2012-09-14) ir *Pirms desmit gadiem franču peldētājs Benuā Lekonts bija pirmais, kas šķērsoja Atlantijas okeānu* („Prieš dešimt metų prancūzų plaukikas Benua Lekontas buvo pirmasis perplaukęs Atlanto vandenyną“) (tekstynas, 2012-09-14). Pirmajame sakinyje daiktavardis *peldētājs* žymi veikėją, tiesiog atliekantį veiksmą, o remiantis antruoju sakiniu galima tvirtinti, kad veikėjas iš tiesų mėgsta, gali ir sugeba atlikti veiksmą (t.y. plaukti). Taigi šiuose sakiniuose vartojamas veikėjo pavadinimas *peldētājs* galėtų priklausyti visoms trimis MLLVG skiriamoms grupėms.

Problemą galbūt išspręstų ne tokia sudėtinga, mažiau nuo žodžio vartojimo konteksto priklausanti klasifikacija, besiremianti ankstesniajame paragrafe pateikta agentiškumo skale (žr. §4):

¹⁰ Bendrinėje latvių kalboje gausu iš žodžių junginių atsiradusių veikėjus įvardijančių dūrinių, kurių antrasis dėmuo yra priesagos *-tājs* vedinys, nulemiantis tokio dūrinio reikšmę. Latvių kalbos tekстыne aptikti 25 tokių dūrinių pavyzdžiai, o įvairiuose žodynuose jų dar daugiau – 147 pavyzdžiai, pvz.: *kordziedātājs, -a* ‘choro dainininkas, -ė’ (: *kora dziedātājs*), *blakussēdētājs, -a* ‘sėdintis, -i greta’ (: *sēdētājs blakus*), *studētgrībētājs, -a* ‘norintis, -i studijuoti’ (: *grībētājs studēt*) ir kt.

1. Priesagos *-tājs* vediniai žymi veikėjus, kurie priežastingai ir aktyviai veikia kitus, t.y. ilgesnį ar trumpesnį laiką atlieka pamatiniu veiksmažodžiu įvardijamą veiksmą. Šiai grupei priklauso daiktavardžiai, išvesti iš aktyvaus veiksmo veiksmažodžių: *dauzītājs, -a* ‘daužytojas, -a’ (: *dauz-īt-t* ‘daužyti’), *dāvinātājs, -a* ‘dovanotojas, -a’ (: *dāv-inā-t* ‘dovanoti’), *sēņotājs, -a* ‘grybautojas, -a’ (: *sēņ-o-t* ‘grybauti’) ir kt.

2. Priesagos *-tājs* vediniai pavadina veikėjus, nuolatos arba kurią laiką atliekančius veiksmą, kuris tampa savotiška veikėjo ypatybe: *smēķētājs, -a* ‘rūkalius, -ė’ (: *smēķ-ē-t* ‘rūkyti’), *laupītājs, -a* ‘plėšikas, -ė’ (: *laup-īt-t* ‘plėšti, grobti’), *iedzīvotājs, -a* ‘gyventojas, -a’ (: *iedzīvo-o-t* ‘gyvenant kokioje nors vietoje prie jos priprasti’), *kukuļotājs, -a* ‘kyšininkas, -ė’ (: *kukuļ-o-t* ‘duoti kyši’) ir kt. Šiai grupei galima skirti ir kai kuriuos profesijų pavadinimus, pasidarytus iš veiksmažodžių: *skolotājs, -a* ‘mokytojas, -a’ (: *skol-o-t* ‘mokyti’), *gleznotājs, -a* ‘tapytojas, -a’ (: *glezn-o-t* ‘tapyti’) ir kt.¹¹

§ 7c. Šio darybos tipo vediniai nėra linkę leksikalizuotis. Daiktavardžio *zīdītāji* ‘žinduoliai’ daugiskaitos forma buvo apibendrinta tam tikrai gyvūnų klasei pavadinti, o veikėjo (atliekančio pamatiniu veiksmažodžiu įvardijamą veiksmą) reikšmė būdinga tik moteriškosios giminės formai *zīdītāja* ‘žindyvė, žindytoja’ (: *zīd-īt-t* ‘žindyti’) ir kt. Dažniausiai siauresne nei darybine reikšme latvių kalboje vartojamas ir priesagos *-tājs* vedinys *mācītājs* ‘pastorius, kunigas’.

§ 7d. Labai retai pasitaiko veiksmažodžių sangrąžą iš pamatinių žodžių perėmusių vedinių: *klausītājiem* ‘klausytojas’ (vns. ir dgs. vard.) (: *klaus-īt-ties* ‘klausytis’), *gaudotājiem* ‘verksnys’ (: *gaud-o-ties* ‘skūstis, aimanuoti’), *priecātājiem* ‘kas džiaugiasi’ (: *priec-ā-ties* ‘džiaugtis’), pvz.: *Tākā lielos gaudotājiem un diženos priecātājiem – labāk ejiet pastaigāt ar bērniem* („Taigi didieji verksniai ir besidžiaugiantieji – geriau eikite pasivaikščioti su vaikais“)¹².

§ 7e. Veikėjų pavadinimai su *-tājs* perima arba modifikuoja tam tikrus sintaksinius pamatinio veiksmažodžio ryšius. Tai rodo prie veikėjo pavadinimo su priesaga *-tājs* sakinyje neretai prisijungiantis veiksmo objektas, reiškiamas kilmininko linksniu, plg. *grāmatas lasītājs* ‘knygos skaitytojas’ ir *lasīt grāmatu* ‘skaityti knygą’; bendraties forma, plg. *reģistrēties gribētājs* ‘norintis

¹¹ Tokių pavyzdžių yra nemažai, tačiau profesijų pavadinimai galėtų būti aptariami ir atskirai nuo veikėjų pavadinimų, nes jie sudaromi nebūtinai iš veiksmažodžių, todėl gali įeiti į platesnę asmenų pavadinimų darybos kategoriją.

¹² Pavyzdys paimtas iš Nicolės Nau pranešimo, skaityto 2013 m. Salų kalbotyros mokyklos konferencijos metu, dalomosios medžiagos. Pranešime autorė nagrinėjo latvių kalbos veikėjų su priesagomis *-tājs* ir *-ējs* ir jų pamatinių veiksmažodžių sintaksinius ryšius.

registruotis' ir **gribēt** reģistrēties 'norēti registruotis'; prievēksmis, plg. *blakus sēdētājs* 'sēdētojas greta' ir *sēdēt blakus* 'sēdēti greta' (MLLVG 1, 152).

§ 7f. Ta pati piesaga latvių kalboje vartojama ir įvairių mašinų, mechanizmų, daiktų pavadinimams sudaryti, tačiau reikėtų pažymėti, kad šios piesagos vediniai niekada nevadinami tikrieji įrankiai (tokie kaip kastuvas, kablys, pleištas ir pan.), o tik įvairūs prietaisai, galintys atlikti tokį patį veiksmą kaip ir žmogus, pvz.: *maisītājs* 'maišytojas, kas maišo (žmogus); maišyklė (prietaisas)' (: *mais-īt-t* 'maišyti'), *kopētājs* 'kopijuotojas (žmogus); kopijuoklis (prietaisas)' (: *kop-ēt-t* 'kopijuoti'), *smidzinātājs* 'kas purškia (žmogus); purškiklis (prietaisas)' (: *smidz-inā-t* 'purkšti'), *modinātājs* 'žadintuvas' (: *mod-inā-t* 'žadinti') ir kt.¹³, dar plg. pavyzdžius sakiniuose: *Digitālo kopētāju tehniskā apkope* („Skaitmeninių kopijuoklių techninė priežiūra“)¹⁴; *Viņš strādāja Senātā par kopētāju* („Jis dirbo Senate kopijuotoju“)¹⁵; *Man uzdavināja laika plānotāju* („Man padovanojo darbo kalendorių“)¹⁶; *Ko tad īsti dara kāzu plānotājs?* („Ką iš tiesų veikia vestuvių planuotojas?“)¹⁷.

§ 8a. Latvių kalbos veikėjų pavadinimų piesagos *-ējs*, *-a* vediniai su aptartosios piesagos *-tājs* vediniais turi daug bendro. Abi piesagos vartojamos veikėjų pavadinimams sudaryti, skiriasi tik jų pamatiniai veiksmažodžiai – piesaga *-tājs* dedama prie piesaginių veiksmažodžių, o *-ējs* – prie paprastųjų. Su šia piesaga veikėjų pavadinimų gali būti pasidaroma bemaž iš kiekvieno paprastojo veiksmažodžio. O kalboje tokių naujų paprastųjų veiksmažodžių atsiranda nedaug (nauji veiksmažodžiai paprastai būna piesaginiai), todėl kalbėti apie šio darybos tipo produktyvumą dabartinėje latvių kalboje gana keblu (MLLVG 1, 106). Tiksliau būtų teigti, kad darybos tipas gausus vedinių skaičiumi, vediniai plačiai vartojami, tačiau pats darybos modelis naujiems veikėjų pavadinimams pasidaryti vartojamas daug rečiau nei §7 aptartas piesagos *-tājs* darybos tipas.

Latvių kalbos tekstyne užrašytas 171 veikėjo pavadinimas su piesaga *-ējs*, dar daugiau pavyzdžių pateikia žodynai (rasti 222 pavyzdžiai). Palyginti su aptartaisiais piesagos *-tājs* vediniais, labiau kinta šio darybos tipo vedinių

¹³ Semantinių paralelių galima rasti ir kitose kalbose, pvz., ispanų kalboje piesaga *-dor* vartojama ne tik veikėjų pavadinimams pasidaryti, bet ir įrankiams pavadinti (daugiausia modernesniems prietaisams ar mašinoms, o ne tradiciniams įrankiams) (Rainer, §6, §8).

¹⁴ www.vid.gov.lv (žiūrėta 2013-12-10).

¹⁵ www.lv.wikipedia.org (žiūrėta 2013-08-19).

¹⁶ www.staburags.diena.lv (žiūrėta 2013-12-10).

¹⁷ www.agateluse.lv (žiūrėta 2013-08-19).

reikšmė – su priesaga *-ējs* pasidaryti veikėjų pavadinimai labiau linkę konkre-tėti (MLLVG 1, 107).

§ 8b. Latvių kalbos veikėjų pavadinimai su *-ējs* sudaromi iš paprastųjų veiksmažodžių būtojo laiko kamienų. Pamatiniai veiksmažodžiai gali būti nepriešdėliniai (pastarųjų yra daugiau) arba priešdėliniai: *devējs, -a* ‘davėjas, -a’ (: *do-t* ‘duoti’, *dev-a*), *braucējs, -a* ‘važiotojas, -a’ (: *brauk-t* ‘važiuoti’, *brauc-a*), *pārkāpējs, -a* ‘pažeidėjas, -a; laužytojas, -a (pvz., taisyklių)’ (: *pārkāp-t* ‘pažeisti, sulaužyti’, *pārkāp-a*), *saņēmējs, -a* ‘gavėjas, -a’ (: *saņem-t* ‘gauti’, *saņēm-a*) ir kt.¹⁸

§ 8c. Jei pamatinio paprastojo veiksmažodžio būtojo laiko šaknyje yra ilgasis *ē*, veikėjų pavadinimai paprastai sudaromi ne su priesaga *-ējs*, bet su *-ājs, -a*. Tokių pavyzdžių nėra daug (latvių kalbos tekstyne užfiksuoti 9 pavyzdžiai): *ēdājs, -a* ‘valgytojas, -a’ (: *ēs-t* ‘valgyti’, *ēd-a*), *ķērājs, -a* ‘gaudytojas, -a’ (: *ķer-t* ‘gaudyti’, *ķēr-a*), *svērājs, -a* ‘svėrėjas, -a’ (: *svēr-t* ‘sverti’, *svēr-a*), *dzērājs, -a* ‘girtuoklis, -ė’ (: *dzer-t* ‘gerti’, *dzēr-a*), *smēlājs, -a* ‘sėmėjas, -a; kas semia’ (: *smel-t* ‘semti’, *smēl-a*) ir kt. (MLLVG 1, 90). Išimtis yra vedinys *arājs* ‘artojas’ (: *ar-t* ‘arti’, *ar-a*). Tačiau greta latvių kalbos veikėjų pavadinimų su priesaga *-ājs* dažnai yra ir atitinkamas vedinys su *-ējs*. Panagrinėjus pavyzdžius aiškėja, kad latvių kalboje linkstama apibendrinti kurį nors vieną veikėjų pavadinimų sudarymo iš pirminių veiksmažodžių tipą, todėl vedinių su *-ājs* vietą užima priesagos *-ējs* vediniai, pavyzdžiui, vedinys *ņēmājs* ‘kas ima’ tekstyne randamas vieną kartą, o *ņēmējs* – 468, vedinio *spērājs* tekstyne visai nėra, o variantas su priesaga *-ējs* *spērējs* pavartotas 2 kartus. Tik šiek tiek dažniau yra vartojamas *ēdājs* (tekstyne rasti 27 vartojimo atvejai), o *ēdējs* pasitaiko rečiau (17 kartų). Stabiliausiai atrodo vedinys *ķērājs* – jis tekstyne pasitaiko 50 kartų (formų su *-ējs* nerasta). Dažnesnis vedinio *dzērājs* (294) nei *dzērējs* (1) vartojimas yra nulemtas labiau specializuotos leksinės reikšmės, plg.: *Valmierieši ir alus dzērēji, ne dzērāji* („Valmieriečiai yra alaus ragautojai, o ne girtuokliai“)¹⁹.

§ 8d. Priesagos *-ējs* vediniais latvių kalboje veikėjas gali būti įvardijamas

¹⁸ Bendrinėje latvių kalboje gausu iš žodžių junginių sudarytų veikėjų įvardijančių dūrinių, kurių antrasis dėmuo yra priesagos *-ējs* vedinys, nulemiantis tokio dūrinio reikšmę. Tokių dūrinių latvių kalboje yra nemažai – vien latvių kalbos tekstynas pateikia 55 pavyzdžius, o įvairiuose žodynuose aptikta 214, pvz.: *padomdevējs, -a* ‘patarėjas, -a’ (: *padoma devējs*), *jaunpienācējs, -a* ‘atvykėlis, -ė’ (: *jauns pienācējs*), *brauktpatējs, -a* ‘mokantis, -i važiuoti’ (: *pratējs braukt*) ir kt.

¹⁹ www.valmiera24.lv (žiūrėta 2013-08-15).

tieks pagal jo atsitiktinai atliekamą veiksmą, reiškiamą pamatiniu veiksmažodžiu, tiek pagal nuolatinį užsiėmimą ar darbą:²⁰

1. Vediniai su *-ējs* reiškia veikėjus (paprastai asmenis), ilgesnį ar trumpesnį laiką atliekančius tam tikrą pamatiniu žodžiu reiškiamą veiksmą: *spļāvējs*, *-a* ‘spjovėjas, *-a*; spjaudytojas, *-a*’ (: *spļaut*-t ‘spjauti’, *spļāv-a*), *lēcējs*, *-a* ‘šuolininkas, *-ē*’ (: *lēk-t* ‘šokti’, *lēc-a*), *rējējs* ‘garsiai, daug lojantis šuo’ (: *rie-t* ‘loti’, *rēj-a*) ir kt.

2. Priesagų *-ējs* vediniai reiškia ir nuolatinį asmens užsiėmimą, profesiją: *apmetējs*, *-a* ‘tinkuotojas, *-a*’ (: *apmes-t* ‘(ap)tinkuoti’, *apmet-a*), *audējs*, *-a* ‘audėjas, *-a*’ (: *aus-t* ‘austi’, *aud-a*), *cepējs*, *-a* ‘kepėjas, *-a*’ (: *cep-t* ‘kepti’, *cep-a*) ir kt. (dėl profesijų pavadinimų dar žr. § 7b).

Kai kuriuose vediniuose susiliejusios abi reikšmės, todėl vediniu pavadinamas veikėjas tiek pagal jo atsitiktinį veiksmą, tiek pagal nuolatinį užsiėmimą ar darbą, pvz., *svērējs*, *-a* ‘svėrėjas (tiek atsitiktinai ką nors sveriantis, tiek dirbantis tokį darbą)’ (: *sver-t* ‘sverti’, *svēr-a*), *skrējējs*, *-a* ‘kas bėga (atsitiktinai atliekamas veiksmas); bėgikas (sportininkas)’ (: *skrie-t* ‘bėgti’, *skrēj-a*) ir kt. Kai kuriais atvejais priesagos *-ējs* vediniai turi ne tik minėtąsias aktyvaus atsitiktinio veiksmo atlikėjo ar nuolatinio atlikėjo reikšmes, bet ir įvardija kokį nors prietaisą ar mašiną, skirtą pamatiniu veiksmažodžiu reiškiamam veiksmui atlikti (plg. priesagos *-tājs* vedinius, §7f), pvz., *krāvējs* ‘krovėjas (atsitiktinio veiksmo atlikėjas); krovikas (darbuotojas, kraunantis prekes); krautuvą (įrenginys kroviniams kelti)’ (: *krau-t* ‘krauti’, *krāv-a*), *pļāvējs* ‘pjovėjas (pamatiniu veiksmažodžiu reiškiamą veiksmą atliekantis retkarčiais arba nuolatosis); pjautuvą (prietaisas žolei pjauti)’.

Kai kurie priesagos *-ējs* vediniai laikytini veiksmažodinės ypatybės turėtojų pavadinimais: *blāvējs*, *-a* ‘rėksnys, *-ē*’ (: *blau-t* ‘rėkti, šaukti’, *blāv-a*), *snaudējs* ‘miegalius’ (: *snaus-t* ‘snausti’, *snaud-a*), *kliedzējs*, *-a* ‘rėksnys, *-ē*’ (: *klieg-t* ‘klykti, rėkti’, *kliedz-a*) ir kt.

§ 8e. Veikėjų pavadinimų su priesaga *-ējs* latvių kalboje gali būti pasidaroma tiek iš eigos, tiek iš įvykio veikslo veiksmažodžių (tačiau ne iš visų), plg. *lauzējs*, *-a* ‘laužytojas, *-a*’ (: *lauz-t* ‘laužti’, *lauz-a*) ir *salauzējs*, *-a* ‘sulaužytojas, *-a*’ (: *salauz-t* ‘sulaužyti’, *salauz-a*), *bāzējs*, *-a* ‘kaišiotojas, *-a*’ (: *bāz-t* ‘kišti, grūsti’, *bāz-a*) ir *aizbāzējs*, *-a* ‘užkaišiotojas, *-a*’ (: *aizbāz-t* ‘užkišti’, *aizbāz-a*), *mirējs* ‘mirštantysis’ (: *mir-t* ‘mirti’, *mir-a*) ir *nomirējs* ‘numirėlis’ (: *nomir-t* ‘numirti’, *nomir-a*), *glābējs*, *-a* ‘gelbėtojas, *-a*’ (: *glāb-t* ‘gelbėti’, *glāb-a*) ir

²⁰ MLLVG veikėjų pavadinimai su *-ējs* skirstomi į tas pačias reikšmines grupes kaip ir priesagos *-tājs* vediniai (MLLVG 1, 107; taip pat žr. §7b).

izglābējs, -a ‘išgelbētojas, -a’ (: *izglāb-t* ‘išgelbēti’, *izglāb-a*) ir kt., plg.: *Tikko mirējs beidz elpot, tiek atvērtas durvis un logi* („Kai tik mirštantysis nustoja kvēpavęs, atidaromi langai ir durys“) ²¹; *Te katrs atceras, ko nomirējs viņam palīdzējis* („Čia kiekvienas prisimena, kā numirusysis jam yra pagelbējis“) ²².

Tačiau iš kai kurių įvykio veiksmo veiksmožodžių veikėjų pavadinimų su -*ējs* vis tik negalima pasidaryti, pvz., nevartojami vediniai *pieplūcējs ‘priskynėjas’ (: *pieplūk-t* ‘priskinti’, *pieplūc-a*), *uzk dziedzējs ‘kas užrinka’ (: *uzk lieg-t* ‘uzrik-ti’, *uzk dziedz-a*), nors teoriškai jie ir yra įmanomi.

§ 8f. Priesagos -*ējs* vediniai, labiau nei jau aptartieji veikėjų pavadinimai su priesaga -*tājs*, yra linkę leksikalizuotis. Nemažai dabartinės latvių kalbos veikėjų pavadinimų su priesaga -*ējs* turi ne tik grynąją kategorinę veiksmožodžių abstraktų reikšmę, bet ir kitokių konkretesnių reikšmių, pvz., daiktavardis *uzņēmējs* (: *uzņemt* ‘priimti, sutikti’, *uzņēm-a*) gerokai dažniau vartojamas leksine reikšme ‘verslininkas’, o ne su darybos reikšme sutampančia reikšme ‘kas priima, sutinka’; vedinys *pasniedzējs*, -a dažniau realizuoja leksinę reikšmę ‘dėstytojas’, o ne darybinę ‘kas paduoda, pateikia’ (*pasnieg-t* ‘paduoti, pateikti’, *pasniedz-a*) ir kt.

§ 8g. Priesagos -*ējs* vediniai latvių kalboje, kaip ir aptartieji veikėjų pavadinimai su -*tājs*, turėdami daiktavardžio kaip gramatinės kategorijos bruožus, išsaugo arba modifikuoja kai kuriuos pamatinių veiksmožodžių bruožus, pvz., konstrukcijose su šiais veikėjo pavadinimais gali būti vartojamas objektą reiškiantis daiktavardis: *siržu salauzējs* ‘širdžių laužytojas, daužytojas’; konstrukcijose *miskastē metējs* ‘į šiuokšlių dėžę metėjas’, *kalnā kāpējs* ‘kopiantis į kalną’ išsaugomas vietininkas; plg. *mest miskastē* ‘mesti į šiuokšliadėžę’, *kāpt kalnā* ‘kopti į kalną’ (MLLVG 1, 107).

§ 9a. Latvių kalbos priesagos -*nieks*, -*ce* ir jų alomorfa -*inieks*, -*ce* vediniams suteikia tokią pačią reikšmę. Darinių su -*nieks* pasidaroma nežiūrint pamatinio žodžio kamieno skiemenų skaičiaus, o priesaga -*inieks* dedama tik prie vienskiemenio pamatinio žodžio kamieno. Be to, priesaga -*inieks* randama ten, kur priesaga -*nieks* trukdytų lengvai ištartai žodį (MLLVG 1, 143). Tačiau kartais veikėjų pavadinimų daryboje gali būti vartojamos ir abi priesagos, nors žodynuose paprastai nurodoma, kad variantai su priesaga -*inieks* yra retesni, pvz., *valdnieks* ir *valdinieks* ‘kas valdo; valdovas’ (: *vald-ī-t* ‘valdyti’), *strīdnieks* ir *strīdinieks* ‘kas ginčijasi’ (: *strīd-ē-ties* ‘ginčytis’), *strādnieks* ir *strādinieks* ‘darbininkas’ (: *strād-ā-t* ‘dirbti’) ir kt.

²¹ www.marasloks.lv (žiūrėta 2013-08-21).

²² www.valoda.ailab.lv (žiūrėta 2013-08-21).

Tai viena daresnių latvių kalbos priesagų, tačiau su ja daugiau vedinių pasidaroma iš vardažodžių. Veikėjų pavadinimų darybos tipas, kurį sudaro vediniai, pamatuoti veiksmažodžių, nėra toks gausus, tačiau gana stipriai įsitvirtinęs dabartinėje latvių kalboje. Tekstynas pateikia 49 veikėjų pavadinimus su priesaga *-(i)nieks*, o įvairiuose leksikografiniuose šaltiniuose rasta dar 111 pavyzdžių²³. Latvių kalbos priesagos *-(i)nieks* vedinius dažniausiai pamatuoja veiksmažodžių bendraties kamienas be priesagos (jei veiksmažodis priesaginis), veikėjų pavadinimų pasidaroma tiek iš priešdėlinių, tiek ir iš nepriešdėlinių veiksmažodžių.

§ 9b. Pagal atliekamo veiksmo pobūdį veikėjų pavadinimus su priesaga *-(i)nieks* galima suskirstyti į dvi grupes:

1. Didesnę grupę sudaro aktyvaus, ilgiau ar trumpiau trunkančio veiksmo atlikėjų pavadinimai (į šią grupę patenka ir nemažai profesijų pavadinimų): *pētnieks*, *-ce* ‘tyrėjas, -a’ (: *pēt-ī-t* ‘tirti, tyrinėti’, *pēt-a*, *pēt-īj-a*²⁴), *zvejnieks* ‘žvejas’ (: *zvej-o-t* ‘žvejoti’, *zvej-o*, *zvej-oj-a*), *atpūtnieks*, *-ce* ‘poilsiautojas, -a’ (: *atpūs-ties* ‘pailsėti’, *atpūš-as*, *atpūt-ās*) (šį vedinį pamatuoja veikmažodžio būtojo laiko kamienas), *strīdnieks*, *-ce* (ir *strīdinieks*) ‘kas ginčijasi’ (: *strīd-ē-ties* ‘ginčytis’, *strīd-as*, *strīd-ēj-ās*) ir kt.

2. Šiek tiek mažiau sudaroma savaiminio arba nuolatinio veiksmo atlikėjų pavadinimų, kurių dauguma yra veiksmažodinės ypatybės turėtojų pavadinimai: *krāpnieks*, *-ce* ‘sukčius, apgavikas, -ė’ (: *krāp-t* ‘sukčiauti, apgaudinėti’, *krāpj*, *krāp-a*), *īrniesks*, *-ce* ‘nuomininkas, -ė’ (: *īr-ē-t* ‘nuomotis’, *īr-ē*, *īr-ēj-a*), *iemītnieks*, *-ce* ‘gyventojas, -a (buto, pastato)’ (: *iemis-t* ‘įsitaisyti, įsikurti’, *iemīt*, *iemīt-a*) (panašu, kad vedinį pamatuoja esamojo laiko kamienas).

§ 9c. Keleto šiam darybos tipui priklausančių vedinių leksinės reikšmės yra daugiau ar mažiau nutolusios nuo šio darybos tipo reikšmės, nors apskritai priesagos *-(i)nieks* vediniai nėra linkę leksikalizuotis. Vedinys *dziednieks* (: *dzied-ē-t* ‘gydyti’, *dzied-ē*, *dzied-ēj-a*) įvardija liaudies mediciną propaguojantį gydytoją, nors vedinio darybos reikšmę galima apibrėžti kaip ‘kas gydo’; vedinys *vēstnieks* (: *vēst-ī-t* ‘pranašauti, kalbėti’, *vēst-ī*, *vēst-īj-a*) (darybos

²³ Dalį jų sudaro ir iš žodžių junginių susidarę dūriniai, kurių antrasis dėmuo yra priesagos *-(i)nieks* vedinys: *pilsētībūnieks* ‘miestų statybos specialistas’ (: *pilsētu būvnieks*), *melnstrādnieks*, *-ce* ‘juodadarbis, -ė’ (: *melns (melnais) strādnieks*) ir kt.

²⁴ Čia ir toliau prie daugumos pavyzdžių nurodomos visos trys pamatinio veiksmažodžio formos, nes ne visada lengva nustatyti, kuri forma pamatuoja vedinį. Be to, kai kuriuose darybos tipuose nesama vienybės – tam pačiam darybos tipui priklausančios vediniai yra pamatuojami skirtingų kamienų.

reikšmė ‘kas pranašauja, praneša’) dabartinėje kalboje vartojamas gerokai nuo darybinės nutolusia reikšme – ‘ambasadorius’.

§ 9d. Greta daiktavardinių latvių kalbos vedinių *kārtībnieks* ‘tvarkdarys, policininkas’ (: *kārtība* ‘tvarka’) ar *drošībnieks* ‘saugumietis’ (: *drošība* ‘saugumas’) esama ir tokių vedinių, kuriuos galima laikyti veiksmažodiniais vediniais, o jų darybos reikšmę apibrėžti kaip ‘tas, kas atlieka pamatiniu veiksmažodžiu įvardijamą veiksmą’. Galbūt vedinius *lielībnieks* ‘kas didžiuojasi’, *sūdzībnieks* ‘kas skundžiasi, rašo skundus’, *dalībnieks* ‘dalyvis; kas dalyvauja’ reikėtų interpretuoti kaip sudėtinės priesagos *-ībnieks* vedinius iš veiksmažodžių *liel-ī-ties* ‘didžiuotis’ (*liel-ās, liel-īj-ās*), *sūdz-ē-ties* ‘skųstis’ (*sūdz-as, sūdz-ēj-ās*), (*pie*)*dal-ī-ties* ‘dalyvauti’ ((*pie*)*dal-ās, piedal-īj-ās*), o ne kaip priesagos *-nieks* vedinius iš daiktavardžių *lielība* ‘didžiavimasis, išdidumas’, *sūdzība* ‘skundas’, *dalība* ‘dalyvavimas’.

§ 10a. Priesagos *-onis, -e* veikėjų pavadinimų darybos tipas latvių kalboje nėra gausus – tekстыne rasta 18 veikėjų pavadinimų, pasidarytų su šia priesaga, o žodynuose užfiksuoti dar 62 pavyzdžiai. Darybos tipo produktyvumas gana menkas, tačiau, nors naujų vedinių su šia priesaga beveik nepasidaroma, nemaža dalis esamų vedinių gana paplitę dabartinėje latvių kalboje.

Su šia priesaga veikėjų pavadinimų pasidaroma iš įvairių veiksmažodžių. Pamatiniai veiksmažodžiai gali būti paprastieji arba priesaginiai, retais atvejais pamatiniai veiksmažodžiai gali turėti priešdėlius. Bemaž visi šiam darybos tipui priklausantys vediniai yra veiksmažodinės ypatybės (neretai neigiamos) turėtojų pavadinimai: *plēsonis, -e* ‘grobuonis, -ė; plėšrūnas, -ė’ (: *plēs-t* ‘plėšti, draskyti’, *plēš, plēs-a*), *iztaponis, -e* ‘kas bando įtikti; prisitaikėlis, -ė’ (: *iztap-t* ‘įtikti’, *iztop, iztap-a*), *dziedonis, -e* ‘dainininkas, -ė’ (: *dzied-ā-t* ‘dainuoti’, *dzied, dzied-āj-a*), *blandonis, -e* ‘klajūnas, -ė; bastūnas, -ė’ (: *bland-ī-ties* ‘valkiotis, bastytis’, *bland-ās, bland-īj-ās*), *dauzonis, -e* ‘padauža, bastūnas, -ė; chuliganas, -ė’ (: *dauz-ī-ties* ‘daužytis, blaškytis, siausti’, *dauz-ās, dauz-īj-ās*) ir kt²⁵.

Gana keblu nustatyti, iš kurio pamatinio kamieno padaryti šios priesagos vediniai. Iš priesaginių veiksmažodžių išvesti veikėjų pavadinimai lyg ir rodytų, kad darinio pamatu imamas kamienas be priesagos (bendraties arba

---

²⁵ Kai kurie priesagos *-onis* vediniai eina antraisiais iš žodžių junginių susidariusių latvių kalbos dūrinių dėmenimis, tekстыnas pateikia 8 tokius pavyzdžius, o žodynuose rasta dar 14 šio tipo dūrinių: *grāmattirgonis* ‘knygų pardavėjas’ (: *grāmatu tirgonis*), *operdziedonis* ‘operos dainininkas’ (: *operas dziedonis*), *siktirgonis* ‘smulkus prekiautojas’ (: *sīkais tirgonis*)) ir kt.

būtojo laiko), tačiau kai kurie iš nepriesaginių bendračių pasidaryti vediniai (*blāvonis, klīdonis*) aiškiai rodo, kad pamatiniu kamienu imama būtojo laiko forma (*blāv-a, klīd-a*).

§ 10b. Dauguma latvių kalbos priesagos *-onis* vedinių žymį aktyvaus veiksmo atlikėją, tačiau yra keletas vedinių, kuriuos būtų galima pavadinti ne veiksmo atlikėjais, o greičiau „būsenos patyrėjais“; MLLVG tokie vediniai vadinami „pasyvaus pobūdžio dariniais“ (MLLVG 1, 147): *mironis, -e* ‘numirėlis, -ė’ (: *mir-t* ‘mirti’, *mirst, mir-a*), *slīkonis, -e* ‘skenduolis, -ė’ (: *slīk-t* ‘skęsti’, *slikst, slīk-a*), *sprāgonis, -e* ‘gaišena, stipena’ (: *sprāg-t* ‘gaišti, stipti’, *sprāgst, sprāg-a*), *sirgonis* ‘ligonis’ (: *sirg-t* ‘negaluoti, sirguliuoti’, *sirgst, sirg-a*).²⁶

§ 10c. Šiam latvių kalbos darybos tipui priklauso vedinių, kuriems būdinga didesnė ar mažesnė leksinė specializacija. Nuo darybinės šio tipo reikšmės ‘kas atlieka pamatiniu veiksmažodžiu įvardijamą veiksmą’ gerokai nutolęs atrodo vedinys *augonis* ‘auglys, navikas’ (: *aug-t* ‘augti’, *aug, aug-a*), *kustonis* ‘gyvūnas, gyvulys’ (: *kust-ē-t(ies)* ‘judėti, krutėti’, *kust-(as), kust-ēj-a(ās)*). Perkeltinę reikšmę yra įgiję vediniai *plēsonis, -e* ‘grobuonis, -ė; plėšrūnas, -ė’, kai kalbama ne apie gyvūnus, o apie žmogų; dabartinėje kalboje vartojamas vedinys *varonis* ‘didvyris, herojus’ taip pat yra leksinės specializacijos rezultatas, nes šį vedinį jau gana sunku susieti su jo darybine reikšme ‘kas gali’ (: *varēt* ‘galėti’, *var, var-ēj-a*).

§ 10d. Priesaga *-onis* latvių kalboje susijusi ir su kitomis darybos kategorijomis. Su ja pasidaroma nemažai veiksmo pavadinimų. O dabartinėje kalboje *nomina actionis* darybos kategorijai priskiriami iš organizmo fizinės ar psichinės būsenas reiškiančių veiksmažodžių pasidaryti vediniai *ģībonis* ‘alpulys’ (: *ģīb-t* ‘alpti’), *karsonis* ‘karštinė’ (: *kars-t* ‘tapti karštam, atsirasti karštumo pojūčiui’), *reibonis* ‘svaigulys, svaigimo pojūtis’ (: *reib-t* ‘svaigti’), manoma, anksčiau priklausė veikėjų pavadinimų darybos kategorijai (Endzelīns 1951, 329).

§ 10e. Kai kurie dabartinės latvių kalboje priesagos *-onis* vediniai, reiškiantys veikėjų pavadinimus, konkuruoja su tą pačią reikšmę turinčiais kitos veikėjų pavadinimų priesagos *-oņa* vediniais, plg. *blandonis, -e – blandoņa* ‘klajūnas, bastūnas’, *dauzonis, -e – dauzoņa* ‘padauža, patrakėlis; mušeika,

²⁶ Raineris teigia, kad iš tokio tipo veiksmažodžių (*mirt, sprāgt*) NA vedinių indoeuropiečių kalbose nelinkstama darytis (R a i n e r, §3). „Another type of verb which normally does not enter into agentive patterns in Indo-European is constituted by change-of-state verbs. Such verbs are, however, licensed in Pipil (*kukuyani* ‘sick person’ ← *kukuya-* ‘to get sick’, *mikini* ‘dead person’ ← *miki-* ‘to die’). The suffix used is the normal agentive suffix of that language“.

chuliganas', *muldonis* – *muldoņa* 'niektauzs', *iztaponis* – *iztapoņa* 'prisitaikēlis' ir kt. Palyginus abiejų priesagų vedinius latvių kalbos tekstynė matyti, jog latvių kalboje, ypač šnekamojoje, dažniau linkstama vartoti vedinius su *-oņa*, pvz., *dauzoņa* tekstynė pasitaikė 9 kartus (*dauzonis* – 1), *muldoņa* vartojamas 6 pavyzdžiuose (*muldonis* tekstynė neufiksuotas), *blandonis* ir *blandoņa* pavartoti atitinkamai po 1 ir 2 kartus.

§ 11a. Latvių kalbos tekstynė ir žodynuose aptiktas 41 priesagos *-oņa* vedinys (tekstynė 10). Dauguma vedinių yra veiksmažodinės ypatybės turėtojų pavadinimai. Vedinių su priesaga *-oņa* pasidaroma tiek iš priesaginių, tiek iš paprastųjų veiksmažodžių (šių gerokai mažiau). Pamatiniai veiksmažodžiai retai būna tranzityviniai, priešdėlių dažniausiai neturi. Darinių pamatu dažniausiai eina bendratis kamienas be priesagos (jei pamatinis veiksmažodis yra priesaginis), nors keletą vedinių pamatuoja ir būtojo laiko kamienas (*klidoņa*, *ēdoņa*). Visi latvių kalbos veikėjų pavadinimai su priesaga *-oņa* yra skiriami *substantiva communia*, jie įvardija veikėją pagal kokią nors neigiamą ypatybę, veiksmą, todėl vediniams būdinga neigiama reikšmė, pvz., *dīdoņa* 'nenuorama, nepasėda' (: *dīd-ī-ties* 'nerimti, nenustygti vietoje', *dīd-ās*, *dīd-īj-ās*), *ņurdoņa* 'niurzga, bambeklis' (: *ņurd-ē-t* 'niurnėti, murmėti', *ņurd*, *ņurd-ēj-a*), *uzmākoņa* 'įkyruolis, prisiplakėlis' (: *uzmāk-ties* 'prikibti, pristoti', *uzmāc-as*, *uzmāc-ās*), *iztapoņa* 'pataikūnas, padlaižys' (: *iztap-t* 'įtikti', *iztop*, *iztap-a*) ir kt.

§ 11b. Šis darybos tipas gana glaudžiai susijęs su veiksmy pavadinimais, mat esama priesagos *-oņa* vedinių, priklausančių tiek NA, tiek *nomina actionis* darybos kategorijoms. Dabartinėje latvių kalboje priesaga *-oņa* veiksmy pavadinimams pasidaryti vartojama gerokai dažniau (tekstynė užrašyti 52 su šia priesaga pasidaryti veiksmo pavadinimai). Manoma, kad veikėjų pavadinimų reikšmę vediniai įgijo konkretėjant veiksmo pavadinimams (Endzelīns 1951, 329), plg., *kaukoņa* 'kaukimas, staugimas, cypimas (veiksmas); verksnys, zirzlys (veikėjas)' (: *kauk-t* 'kaukti, staugti', *kauc*, *kauc-a*), *čikstoņa* 'girgždėjimas (veiksmas); verksnys, zirzlys (veikėjas)' (: *čikst-ē-t* 'girgždėti, čirpti', *čikst*, *čikst-ēj-a*), pvz., *Kam gan tāds kaukoņa blakus ir vajadzīgs?* („Kam toks verksnys greta reikalingas?“)²⁷; *Vien vēja kaukoņa visapkārt* („Vien vējo staugimas aplink“)²⁸.

§ 12a. Priesagą *-ulis*, *-e* latvių kalboje turi daugiau nei 50 veikėjų pavadinimų (tekstynė užrašyta 16). Žinoma, ne visi jie vartojami dabartinėje kalboje, o ir naujų vedinių su šia priesaga nelinkstama darytis.

²⁷ www.amigos.lv (žiūrėta 2013-08-06).

²⁸ www.kurbijkurne.lv (žiūrėta 2013-12-10).

Pamatiniai šios priesagos vedinių veiksmažodžiai yra labai įvairūs. Vedinių pasidaroma tiek iš paprastųjų, tiek iš priesaginių veiksmažodžių. Su šia priesaga nelinkstama darytis vedinių iš veiksmažodžių, turinčių priešdėlius, užfiksuota vos keletas darinių su priešdėliu *ne-*. Pamatinio kamieniu dažniausiai imamas bendratis kamienas be priesagos (jei veiksmažodis priesaginis), tačiau yra atvejų, kai darinį pamatuoja būtojo ar esamojo laiko kamienas. Dauguma šio latvių kalbos darybos tipo vedinių yra veiksmažodinės ypatybės (dažniausiai neigiamos) turėtojai: *brēkulis*, *-e* ‘verksnys, -ė; rēksnys, -ė (apie vaiką)’ (: *brēk-t* ‘rēkti’, *brēc*, *brēc-a*), *snaudulis*, *-e* ‘snaudalius, -ė’ (: *snaus-t* ‘snausti’, *snaudž*, *snaud-a*), *čīkstulis*, *-e* ‘verksnys, -ė; žliumba’ (: *čīkst-ē-t* ‘zirzti, verkšlenti’, *čīkst*, *čīkst-ēj-a*), *raudulis*, *-e* ‘verksnys, -ė; raudalius’ (: *raud-ā-t* ‘verkti’, *raud*, *raud-āj-a*), *nemākulis*, *-e* ‘nemokša, neišmanēlis, -ė’ (: *nemāc-ē-t* ‘nemokėti, nesugebėti’, *nemāk*, *nemāc-ēj-a*) ir kt.

Priesagos *-ulis* vediniais linkstama vadinti ir įvairius daiktus: *zīmulis* ‘pieštukas’ (: *zīm-ē-t* ‘piešti’, *zīm-ē*, *zīm-ēj-a*), *vizulis* ‘blizgutis’ (: *viz-ē-t* ‘blizgėti’, *viz*, *viz-ēj-a*), *grabulis* ‘barškutis, tarškutis (žaislas)’ (: *grab-ē-t* ‘tarškėti, barškėti’, *grab*, *grab-ēj-a*) ir kt.

§ 12b. Kai kurie priesagos *-ulis* vediniai yra paveikti leksikalizacijos proceso. Vediniu *rāpulis* vadinamas ne tik tas, kas ropoja, daugiskaitos forma *rāpuļi* ‘ropļiai’ apibendrintai vartojama visai gyvūnų klasei pavadinti (nors ne visi jie juda ropodami). Leksikalizacija skirtingai paveikė vedinio *staigulis* moteriškosios ir vyriškosios giminės formas: *staigulis* ‘klajūnas, bastūnas, gyvenamąją ar darbo vietą dažnai keičiantis žmogus’, *staigule* ‘gatvės mergina, pasileidėlė’ (: *staig-ā-t* ‘vaikščioti, vaikštinėti’, *staig-ā*, *staig-āj-a*). Abiejų formų leksinė reikšmė nesutampa su darybine ‘kas vaikštinėja’²⁹. Konkretesnėmis nei darybinėmis reikšmėmis vartojami ir vediniai *skraidulis*, *-e* ‘žmogus, dažnai keičiantis gyvenamąją vietą’ (: *skraid-ī-t* ‘bėgioti, bėginėti, lakstyti’, *skraid-a*, *skraid-īj-a*), *dzērulis* ‘girtuoklis’ (: *dzer-t* ‘gerti’, *dzer*, *dzēr-a*). Vedinio *zīmulis* ‘plonos lazdelės pavidalo įrankis piešti ar rašyti’ (: *zīm-ē-t* ‘piešti’) leksinė reikšmė yra platesnė nei darybinė ‘kas piešia’.

§ 12c. Iš veiksmažodžių kamienų su priesaga *-ulis* sudaroma ne tik veikėjų pavadinimų, bet ir veiksmy pavadinimų (*skurbulis* ‘girtumas, apsvaigimas, apkvaišimas’ (: *skurb-t* ‘kaušti, svaigti, girtėti’), *drebulis* ‘drebuly, šiurpuly’ (: *dreb-ē-t* ‘drebėti, tirtėti’), *niezulis* ‘niežuly, niežėjimas’ (: *niez-ē-t* ‘niežėti’)) (rasta apie 20 veiksmo pavadinimų, turinčių priesagą *-ulis*) bei keletas įrankių

²⁹ Aptartieji vediniai *rāpuļi* ir *staigulis* turi ir dar kitokių, žodynuose neužfiksuotų reikšmių: *rāpulis*, *rāpuļi* ‘šliaužtinukas’, *staigulis* ‘vaikštinė (vaikams)’.

pavadinimų (*vārstulis* ‘vožtuvas, ventilis’ (: *vārst-ī-t* ‘varstyti’), *urbulis* ‘virbalas, adymo adata’ (: *urb-t* ‘gręžti (skylę)’).

§ 13a. Veikėjų pavadinimų, pasidarytų su priesaga **-iķis**, **-e** latvių kalboje galima priskaičiuoti apie 50, tačiau tik menka jų dalis vartojama dabartinėje kalboje (latvių kalbos tekстыne užfiksuoti 8 veikėjų pavadinimai su šia priesaga). Didesnė dalis – įvairūs tarmių arba senstelėję žodžiai. Šiam darybos tipui priklauso daugiausia iš priesaginių veiksmažodžių pasidaryti vediniai, o pamatiniu kamienu imamas bendratis kamienas be priesagos.

§ 13b. Dalis šios priesagos vedinių yra veiksmažodinės ypatybės turėtojų pavadinimai, kuriems būdinga neigiamoji reikšmė: *glūniķis*, **-e** ‘kas paslapčiomis stebi, tyko’ (: *glūn-ē-t* ‘stebėti, sekti kitus’, *glūn*, *glūn-ēj-a*), *lūriķis*, **-e** ‘pasalūnas, -ė; kas paslapčiomis stebi’ (: *lūr-ē-t* ‘slapčia žiūrėti’, *lūr*, *lūr-ēj-a*), *stostiķis*, **-e** ‘mikčius; miknius, -ė’ (: *stost-ī-ties* ‘mikčioti’, *stost-ās*, *stost-īj-ās*) ir kt.

Kiti priesagos **-iķis** vediniai pavadinami asmenis pagal jų nuolatos atliekamą veiksmą, užsiėmimą. Šios grupės vediniais vadinami tam tikrų profesijų atstovai: *jumiķis* ‘stogdengys’ (: *jum-t* ‘dengti stogą’, *jumj*, *jum-a*), *zvaniķis* ‘tarnautojas, kurio pareiga bažnyčioje ar kapinėse skambinti varpu’ (: *zvan-ī-t* ‘skambinti varpu’, *zvan-a*, *zvan-īj-a*), *mūriķis* ‘mūrininkas’ (: *mūr-ē-t* ‘mūryti’, *mūr-ē*, *mūr-ēj-a*) ir kt. Menkinamąją reikšmę turi vedinys *glezniķis* ‘prastas tapytojas’ (: *glezn-o-t* ‘tapyti’, *glezn-o*, *glezn-oj-a*).

§ 14a. Su priesaga **-lis**, **-le** latvių kalboje pasidaroma keletas dabartinėje kalboje plačiai vartojamų ir šiek tiek daugiau retai pasitaikančių veikėjų pavadinimų (tekстыne užfiksuoti 5 pavyzdžiai, o leksikografiniuose šaltiniuose dar 27 priesagos **-lis** vediniai). Darybos tipas dabartinėje kalboje visai neproduktyvus. Dauguma šios priesagos vedinių yra veiksmažodinės ypatybės turėtojų pavadinimai, pavadinantys asmenis ar gyvūnus pagal kokį nors jų atliekamą veiksmą, dažniausiai vedinių reikšmė turi neigiamą atspalvį. Priesaga **-lis** latvių kalboje dedama prie paprastųjų veiksmažodžių bendratis kamieno. Vos kelių pavyzdžių pamatiniai veiksmažodžiai turi priešdėlius: *bēglis*, **-e** ‘bėglys, -ė; pabėgėlis, -ė’ (: *bēg-t* ‘bėgti’, *bēg*, *bēg-a*), *zaglis*, **-e** ‘vagis, vagišė’ (: *zag-t* ‘vogti’, *zog*, *zag-a*), *derglis* ‘nevala, apsileidėlis’ (: *derg-ties* ‘kelti pasibjaurėjimą, būti kokčiam’, *derdz-as*, *derdz-ās*), *pārbēglis* ‘perbėgėlis’ (: *pārbēg-t* ‘perbėgti’, *pārbēg*, *pārbēg-a*) ir kt.

§ 14b. Nemažai šiam darybos tipui priklausančių vedinių yra vartojami kitokiomis nei darybinė reikšmėmis. Esama reikšmės konkretėjimo pavyzdžių, pvz., *krauklis* ‘kranklys (toks paukštis)’ (: *krauk-t* ‘skeisti žemokus garsus, krankti’, *krauc*, *krauc-a*) (darybos reikšmė ‘kas krankia’ sukonkretėjo ir

vedinys ilgainiui tapo rūšies pavadinimu); vedinio *censlis* (: *cens-ties* ‘stengtis’, *cens-as*, *cent-ās*) darybos reikšmė ‘kas stengiasi’ ne visai sutampa su leksine reikšme ‘kas stengiasi geresnę vietą gauti; garbėtroška’ ir kt.

§ 15. Keletas veiksmožadinės ypatybės turėtojų pavadinimų pasidaryta su priesaga **-slis**, **-e**. Šis darybos tipas artimas jau aptartam priesagos **-lis** darybos tipui (§14). Vedinių pasidaroma iš paprastųjų veiksmožodžių bendraties kamieno. Dabartinėje latvių kalboje kiek dažniau vartojami vediniai *kauslis*, **-e** ‘kas mušasi; peštukas, mušeika’ (: *kau-ties* ‘muštis, peštis’, *kauj-as*, *kāv-ās*), *grābslis* ‘grabišius, vagis’ (: *grāb-t* ‘glemžti, traukti, lupti’, *grābj*, *grāb-a*); tik ME žodyne aptiktas, tačiau dabartinėje latvių kalboje nevartojamas vedinys *kaukslis* ‘rėksnys’ (: *kauk-t* ‘kaukti, rėkti’, *kauc*, *kauc-a*).

§ 16a. Veikėjų pavadinimų su priesaga **-nis**, **-e** pasidaroma daugiausia iš pirminių veiksmožodžių (tačiau šie gali turėti priešdėlių), vienas kitas veikėjo pavadinimas pasidarytas iš priesaginių veiksmožodžių. Vedinių pamatu imamos įvairios formos – bendraties kamienas, būtojo laiko kamienas, kai kuriuos vedinius pamatuoja ir neveikiamasis dalyvis. Visi šios priesagos vediniai yra veiksmožadinės ypatybės turėtojų pavadinimai. Tekstyne užrašyti 9 pavyzdžiai, tad darybos tipas dabartinėje kalboje yra gana išplitęs, nors ir nepasipildo naujais veikėjų pavadinimais³⁰. Latvių kalbos žodynuose užrašyta dar apie dvi dešimtis rečiau vartojamų vedinių.

§ 16b. Šiam darybos tipui priklausantys vediniai savo reikšme yra dvejojo pobūdžio. Vieni veikėjai (daugiausia asmenų pavadinimai) yra pavadinami pagal jų pačių atliekamą veiksmą, pvz., *aizbildnis*, **-e** ‘globėjas, -a; užtarėjas, -a’ (: *aizbils-t* ‘užtarti’, *aizbilst*, *aizbild-a*), *aizgādnis*, **-e** ‘globėjas, -a; rūpintojas, -a’ (: *aizgād-ā-t* ‘rūpintis, globoti’, *aizgād-ā*, *aizgād-āj-a*), *pārbaudnis* ‘tikrintojas’ (: *pārbaud-ī-t* ‘patikrinti’, *pārbaud-a*, *pārbaud-īj-a*), *palaidnis*, **-e** ‘palaidūnas, -ė’ (: *palais-ties* ‘pasileisti, pradėti gyventi palaidą gyvenimą’, *palaiž-as*, *palaid-ās*) ir kt.

Kitai veikėjų grupei skirtini dariniai yra pavadinti pagal kitų atliekamą (ir dažniausiai jau užbaigtą), tačiau į veikėją nukreiptą veiksmą. Tokius vedinius gana nelengva atskirti nuo veiksmo rezultato pavadinimų. Dabartinėje kalboje dažniau vartojami vediniai *sūtnis*, **-e** ‘kas išsiūstas, -a; pasiuntinys, -ė’ (: *sūt-ī-t* ‘siūsti’, *sūt-a*, *sūt-īj-a*), *ierēdnis*, **-e** ‘pareigūnas, -ė; tarnautojas, -a (kas įtaisytas į kokią nors vietą)’ (: *ierēd-ī-t* ‘įrengti, įtaisyti’, *ierēd-ī*, *ierēd-īj-a*)³¹,

³⁰ Tačiau priesagos **-nis** vediniais pasipildo kitos darybos kategorijos. Su priesaga **-nis** pasidaroma nemažai naujų įrankių pavadinimų, *nomina acti* vedinių.

³¹ Pamatinis veiksmožodis *ierēdīt* dabartinėje latvių kalboje nebevartojamas.

atradnis, *-e* ‘rastinukas, surastas vaikas’ (: *atras-t* ‘atrasti, surasti’, *atrod*, *atrad-a*), *ielaidnis* ‘apleistas, neauklėtas vaikas’ (: *ielais-t* ‘apleisti, nesirūpinti’, *ielaiž*, *ielaid-a*) ir kt.

§ 16c. Šiam darybos tipui reikėtų skirti ir struktūriškai ne tokius aiškius veikėjų pavadinimus *algotnis* ‘samdinys’, taip pat dabartinėje latvių kalboje nebevartojamą *atšķirtnis* ‘išsiskyrėlis, atsiskyrėlis’. Endzelynas jų pamatu laiko kamienus, turėjusius priesagą su *t* (Endzelīns 1951, 292). Galbūt darybos pamato reikėtų ieškoti neveikiamosios rūšies būtojo laiko dalyvio formoje, pvz., *algotnis* ‘kas pasamdytas’ (: *algot-s* ‘pasamdytas’), *atšķirtnis* ‘kas išsiskyręs, atsiskyręs’ (: *atšķirt-s* ‘atskirtas’).

Dalyvio formą sunkiau įžvelgti vedinyje *iegātnis*, kurį sinchroniniu požiūriu reikėtų laikyti priesagos *-tnis* vediniu iš veiksmožodžio būtojo laiko kamieno.

§ 17. Priesagos *-snis* darybos tipas labai negausus. Aptikti tik 4 retai vartojami veiksmožodinės ypatybės turėtojų pavadinimai. Esamojo laiko kamienas pamatuoja vedinį *apteksnis* ‘aptarnautojas’ (: (*ap*)*tecēt* ‘aptarnauti’, (*ap*)*tek*, *aptec-ēj-a*) (šio vedinio moteriškosios giminės forma *apteksne* ‘aptarnautoja, ofiantė’ vartojama dažniau). Iš veiksmožodžio bendraties kamieno išvesti dariniai *bļausnis* ‘rėksnys’ (: *bļau-t* ‘rėkti, šaukti’, *bļauj*, *bļāv-a*), *rūksnis* ‘kas pyksta, piktai kalba’ (: *rūk-t* ‘piktai, žemu balsu kalbėti’, *rūc*, *rūc-a*) latvių kalboje beveik nevartojami.

§ 18. Priesagų *-klis* ar *-kslis* (arba su dėl disimiliacijos atsiradusiu *-k(s)nis*³²) vedinių dabartinėje latvių kalboje nedaug, su jomis pasidaryta gal tik kiek daugiau įrankių pavadinimų, pvz., *arkls* ‘arklas’, *irkls* ‘irklas’, *tīkls* ‘tinklas’. Tačiau nemažai skirtingo produktyvumo NA darybos tipų davė balsių *e*, *ē*, *o*, *ā*, *a*, *ī* ir minėtųjų priebalsinių priesagų junginiai – *-eklis*, *-ēklis*, *-ēkslis*, *-oklis*, *-okslis*, *-aklis*, *-ākslis*, *-oksnis*³³ ir kt. (Endzelīns 1951, 349tt; MLLVG 1, 140). Tiesa, tik priesagų *-eklis* ir *-ēklis* vediniai vartojami dabartinėje latvių kalboje (jie bus aptariami §19 ir §20), visų kitų darybos tipų vediniai nebevartojami, o pavyzdžių galima rasti nebent žodynuose (apie šiuos darybos tipus bus trumpai užsiminta straipsnio pabaigoje (§39)).

³² Pasak Endzelyno, priebalsis *-kl-* galėjo virsti *-kn-* dėl disimiliacijos (Endzelīns 1951, 354).

³³ Minėtąsias priesagas sudarantys balsiai dažniausiai sutampa su vedinių pamatinio veiksmožodžio priesagos balsiu (*kavēklis* – *kavēt*, *darbokslis* – *darboties*, *kavākslis* – *kavāt*, *bļaustīklis* – *bļaustītīties*), tačiau taip yra ne visais atvejais (pvz., su priesaga *-eklis* neretai vedinių pasidaroma iš priesagą *-ūt* turinčių veiksmožodžių), todėl negalima skirti vieno stambaus darybos tipo.

§ 19a. Gana gausų, tačiau dabartinėje latvių kalboje neproduktyvų darybos tipą sudaro priesagos *-eklis* vediniai. Latvių kalbos tekstyne rasti 7 veikėjų pavadinimai su šia priesaga, tačiau gerokai daugiau – arti 80 – surasta įvairiuose žodynuose (tačiau ne visi jie žinomi dabartinėje latvių kalboje). Veiksmažodžiai, kuriais remiasi šio darybos tipo vediniai, dažniausiai yra priesaginiai (turintys priesagas *-īt, -ēt, -ināt*), nors yra keletas vedinių, kurių pamatinis veiksmažodis paprastasis.

Skiriasi ir vedinių pamatavimas. Jei pamatinis veiksmažodis turi priesagą, tai vedinio pamatu imamas sutrumpintas bendratis kamienas. Tačiau iš paprastųjų veiksmažodžių išvesti vediniai dažniausiai remiasi būtojo laiko kamieniu (pvz., *blāveklis, dīceklis, skaudeklis*).

§ 19b. Didžioji dalis priesagos *-eklis* veikėjų pavadinimų yra veiksmažodinės ypatybės turėtojai, vediniams neretai būdingas menkinamasis reikšmės atspalvis, jais pabrėžiamas asmens (daug rečiau gyvūno) neramumas arba atvirškčiai – tingėjimas, nepaslankumas, kitos neigiamos savybės. Tokių vedinių užfiksuota arti septyniasdešimties, pvz.: *blāusteklis* ‘kas šaukia, rėkia, bliaua’ (: *blāust-ī-ties* ‘šaukti, rėkti’, *blāust-ās, blāust-īj-ās*), *skaudeklis* ‘pavyduolis’ (: *skaus-t* ‘pavydėti’, *skauž, skaud-a*), *stosteklis* ‘mikčius’ (: *stost-ī-ties* ‘mikčioti’, *stost-ās, stost-īj-ās*), *luteklis* ‘lepūnėlis’ (: *lut-inā-t* ‘lepinti’, *lut-in-a, lut-ināj-a*)³⁴ ir kt. Menkinamojo reikšmės atspalvio neturi dabartinėje kalboje vartojamas *māceklis, -e* ‘kas mokosi (paprastai profesijos, amato)’ (: *māc-ī-ties* ‘mokyti’, *māc-ās, māc-īj-ās*), *moceklis* ‘kankinys’ (: *moc-ī-t* ‘kankinti’, *mok-a, moc-īj-a*)³⁵.

Gerokai mažiau vedinių pavadina įvairiausius reiškinius ar daiktus: *mirdzeklis* ‘kas mirguliuoja, spindi’ (: *mirdz-ē-t* ‘mirguliuoti, spindėti’, *mirdz, mirdz-ēj-a*), *spīdeklis* ‘šviesulys’ (: *spīd-ē-t* ‘šviesti’, *spīd, spīd-ēj-a*) ir kt.

§ 19c. Kai kurie priesagos *-eklis* vediniai yra daugiareikšmiai, juose susipina kelių darybos kategorijų reikšmės (Ambrazas 1993, 153, 206–207), pvz., *svārsteklis* įvardina tiek įrankį (‘svirtis’), tiek veikėją (‘nekonkretus, negalintis apsispręsti žmogus’) (: *svārst-ī-ties* ‘svyruoti’, *svārst-ās, svārst-īj-ās*); vedinys *drebeklis* žymi tiek veikėją (‘judrus, neramus žmogus’), tiek veiksmą (‘drebėjimas, drebulys’) (: *dreb-ē-t* ‘drebėti, virpėti, tartėti’, *dreb, dreb-ēj-a*), esama ir daugiau panašių pavyzdžių: *klabeklis* ‘kleketas, barškalas (įrankis); plepys, tarškalas (veikėjas); tarškėjimas, barškėjimas (veiksma)’) (: *klab-ē-t*

³⁴ Vedinio *luteklis* reikšmė kiek kitokia – veikėjas pavadinamas ne pagal jo paties atliekamą veiksmą, o kitų atliekamą, tačiau į jį nukreiptą veiksmą.

³⁵ Veikėjas pavadinamas ne pagal jo paties atliekamą veiksmą, o kitų atliekamą, tačiau į jį nukreiptą veiksmą.

‘bildēti, barškēti; plepēti, taukšti’, *klab, klab-ēj-a*), *šauDECLIS* ‘neramus žmogus (bēgiojantis šen ten); šaudyklē (audimo įrankis)’ (: *šaud-ī-ties* ‘šmižinēti, zuiti, bēginēti’, *šaud-ās, šaud-īj-ās*) ir kt., plg. sakinius: *Ej, klabeKLI, ej!* („Eik jau, plepy, eik!“)³⁶; *Mašīnā pēc nomazgāšanas rodas klabeKLI* („Automobilyje po plovimo pasigirsta barškėjimas“)³⁷; *Klaburčūskas astes galā ir klabeKLI* („Ant gvyatēs barškuolēs uodegos galiuko yra barškutis“)³⁸.

§ 19d. Šiam darybos tipui taip pat būdingi leksinės reikšmės konkretėjimo ir nutolimo nuo darybinės reikšmės atvejai: vedinys *māneKLI* vartojamas ir už darybinę reikšmę ‘kas klaidina, apgaudinėja’ siauresne leksine reikšme ‘vaikui duodamas žįsti čiulptukas, žindukas’. Senais sukonkretėjusiais NA galbūt reikėtų laikyti latvių kalbos žvaigždžių pavadinimus *auseKLI* ‘Aušrinė’ (: *aus-t* ‘aušti’, *aust, aus-a*) ir *rieteKLI* ‘Vakarinė’ (: *riet-ē-t* ‘leistis’, *riet, riet-ēj-a*).

§ 20a. Veikėjų pavadinimų darybos tipas su priesaga *-ēKLI* yra ne toks gausus kaip aptartasis priesagos *-eklis* darybos tipas (iš viso rasta 10 vedinių, 3 iš jų pateikia tekstynas), tačiau jie tarpusavyje yra glaudžiai susiję. Su priesaga *-eklis* veikėjų pavadinimų pasidaroma iš įvairias priesagas turinčių pamatinių veiksmazodžių (*-īt, -ēt, -ināt*), o priesagos *-ēKLI* vedinius pamatuoja tik priesagą *-ēt* turintys veiksmazodžiai. Priesaga dedama prie veiksmazodžio bendraties kamieno be priesagos³⁹. Šiam darybos tipui priklauso veiksmazodinės ypatybės turėtojų pavadinimai.

§ 20b. Priesagos *-ēKLI* vediniais dažniau įvardijami negyvi objektai, daiktai ar reiškiniai: *kavēKLI* ‘kas trukdo’ (: *kav-ē-t* ‘vėluoti, trukdyti’, *kav-ē, kav-ēj-a*), *traucēKLI* ‘kas trukdo’ (: *trauc-ē-t* ‘trukdyti’, *trauc-ē, trauc-ēj-a*), *biedēKLI* ‘baidyklė’ (: *bied-ē-t* ‘gąsdinti, bauginti’, *bied-ē, bied-ēj-a*), *kaitēKLI* ‘kas kenkia, kenkėjas’ (: *kait-ē-t* ‘kenkti’, *kait-ē, kait-ēj-a*). Vediniai *mērdēKLI* ‘medžiaga kam numarinti’ (: *mērd-ē-t* ‘marinti’, *mērd-ē, mērd-ēj-a*)⁴⁰ ir *nāvēKLI* ‘nuodai, ginklas’ (: *nāv-ē-t* ‘marinti, žudyti’, *nāv-ē, nāv-ēj-a*)⁴¹ vartojami siauresnėmis

³⁶ www.tezaurs.lv/llvv

³⁷ www.hondaclub.lv (žiūrėta 2013-09-06).

³⁸ www.home.lv (žiūrėta 2013-09-06).

³⁹ Žinoma, galimas ir kitoks šių vedinių darybos interpretavimas – juos galima laikyti priesagos *-kLI* vediniais iš nesutrumpinto bendraties kamieno, tačiau tokiu atveju šis darybos tipas liktų nuošalyje nuo kitų darybos tipų, kuriuos sudaro NA vediniai su priesagomis, susidedančiomis iš balsio (ne visada sutampančio su pamatinio veiksmazodžio priesagos balsiu) ir *-k(s)LI*.

⁴⁰ Vartojamas ir variantas su priesaga *-eklis mērdēKLI*.

⁴¹ Vartojamas ir variantas su priesaga *-eklis nāvēKLI*.

nei darybinės leksinėmis reikšmėmis, t.y. jų reikšmė yra priartėjusi prie įrančių pavadinimų kategorinės reikšmės. Gerokai retesni yra gyvų būtybių, atliekančių kokį nors veiksmą, pavadinimai, pavyzdžiui, *audzēklis* ‘auklėtinis’ (: *audz-ē-t* ‘auklėti’, *audz-ē*, *audz-ēj-a*) (šio vedinio reikšmė kiek kitokia – veikėjas pavadinamas ne pagal jo paties atliekamą veiksmą, bet akcentuojamas į veikėją nukreiptas, tačiau kitų atliekamas veiksmas; plg. priesagos *-nis* vedinius, §16), *āzēklis* ‘kas mėgsta kvailinti, juoktis iš kitų’ (: *āz-ē-t* ‘kvailinti, šaipytis’, *āz-ē*, *āz-ēj-a*).

§ 21a. Vediniai su priesaga *-enis*, *-e* latvių kalboje sudaro gana negausų ir neproduktyvų darybos tipą. Latvių kalbos tekstyne užfiksuoti 6, o kituose šaltiniuose buvo rastas 21 veikėjų pavadinimas su priesaga *-enis*, tačiau ne visi vediniai yra vartojami dabartinėje latvių kalboje. Veikėjų pavadinimų su šia priesaga pasidaroma tiek iš paprastųjų, tiek iš priesaginių veiksmažodžių (ir vieni, ir kiti gali būti priešdėliniai), visi vediniai laikytini veiksmažodinės ypatybės turėtojų pavadinimais. Iš surinktų pavyzdžių matyti, kad dalis vedinių yra pamatuojami veiksmažodžio būtojo laiko kamienu (ypač tada, jei pamatinis veiksmažodis yra paprastasis), o kiti – bendraties kamienu be priesagos (jei pamatinis veiksmažodis ją turi). Dažniausiai priesagos *-enis* vediniai pavadina asmenį ar šiaip gyvą būtybę, tačiau esama ir daiktų pavadinimų.

§ 21b. Dalis šios priesagos vedinių (kai kuriems iš jų būdinga neigiamoji reikšmė) žymi ne konkretaus trumpalaikio veiksmo ar darbo atlikėją, o ilgai trunkančio, kartais savaiminio veiksmo atlikėją ar būsenos patyrėją. Atrodo, kad jų darybos reikšmę patogiausia formuluoti ne ‘kas atlieka veiksmą’, bet ‘kas yra jį atlikęs’: *atklīdenis*, *-e* ‘atklydėlis, -ė’ (: *atklīs-t* ‘atklysti, atvykti, ateiti’, *atklīst*, *atklīd-a*), *pieklīdenis*, *-e* ‘priklydėlis, -ė’ (: *pieklīs-t* ‘priklysti, užklysti’, *pieklīst*, *pieklīd-a*), *izlaidenis* ‘pasileidėlis’ (: *izlais-ties* ‘išdykti, pasileisti’, *izlaiž-as*, *izlaid-ās*) ir kt. Savaiminio veiksmo atlikėjų pavadinimais reikėtų laikyti ir vedinius *rūcenis* ‘kas urzgia, riaumoja, burzgia’ (: *rūk-t* ‘urgzti, riaumoti, burgzti’, *rūc*, *rūc-a*), *uzbāzenis* ‘įkyruolis’ (: *uzbāz-ties* ‘prikibti, pristoti’, *uzbāž-as*, *uzbāz-ās*) ir kt.

Kiek kitokią reikšmę turi vediniai *ieliktenis*, *-e* ‘statytinis, -ė’ (: *ielik-t* ‘įstatyti, patalpinti’) ir *atradenis* ‘rastas vaikas, pamestinukas’ (: *atras-t* ‘atrasti, surasti’). Jie pavadinami pagal kitų atliekamą veiksmą, nukreiptą į veikėją (plg. kai kuriuos priesagos *-nis* vedinius, §16). Vedinio *ieliktenis* pamatu reikėtų laikyti dalyvio formą *ielikt-s* ‘įstatytas’, o vedinį *atradenis* galima susieti ir su būtojo laiko kamienu *atrad-a*.

§ 22. Latvių kalboje su veikėjų pavadinimų priesaga *-ata* daugiausia pasidaroma veiksmažodinės ypatybės turėtojų pavadinimų, vediniai priklauso

substantiva communia, jiems būdinga menkinamoji reikšmė. Rasta 16 su šia priesaga pasidarytų vedinių (tik vienas pavyzdys aptiktas tekstyne). Dažniausiai su šia priesaga pasidarytais veikėjų pavadinimais asmuo pavadinamas pagal kokį nors jo atliekamą veiksmą, labai retai įvardijamas koks nors daiktas. Šis darybos tipas latvių kalboje visai neproduktyvus. Dažniausiai veikėjų pavadinimų pasidaroma iš priesaginių veiksmažodžių, o vediniai pamatuojami bendraties kamienu be priesagos.

Šiam darybos tipui priklauso dabartinėje latvių kalboje geriau žinomas vedinys *klabata* ‘plepys’ (: *klab-ē-t* ‘plepėti’, *klab*, *klab-ēj-a*) ir gerokai daugiau jau nebevartojamų vedinių: *klinkata* ‘šlubius, kreivakojis’ (: *klink-ā-t* ‘šlubčiojant, krypuojant eiti’, *klink-ā*, *klink-āj-a*), *pļekata* ‘kas nešioja paskalas’ (: *pļek-ā-t* ‘nešioti paskalas, plepėti’, *pļek-ā*, *pļek-āj-a*), *alkata* ‘kas alksta’ (: *alk-t* ‘alkti’, *alkst*, *alk-a*) ir kt.

§ 23a. Priesagos **-ka** darybos tipas latvių kalboje neproduktyvus, žodynuose rasta 11 su šia priesaga padarytų veiksmažodinės ypatybės turėtojų pavadinimų, priklausančių *substantiva communia*, tačiau dauguma jų dabartinėje latvių kalboje nebevartojami. Vedinių pamatinis veiksmažodis gali būti paprastasis arba priesaginis, reiškiantis aktyvų veiksmą. Vedinių pamatu dažniausiai imamas bendraties (be priesagos) kamienas. Su šia priesaga išvestų veikėjų pavadinimų reikšmei būdingas menkinamasis atspalvis. Dabartinėje kalboje geriau žinomas vedinys *blauka* ‘rėksnys’ (: *blau-t* ‘rėkti, bliauti’, *blauj*, *blāv-a*), kiti vediniai nebevartojami, pvz., *dzirka* ‘girtuoklis’ (: *dzer-t* ‘gerti’, *dzer*, *dzēr-a*) (vedinio šaknyje vyksta balsių kaita), *dauzka* ‘neramus, nesutramdomas vaikas, žmogus’ (: *dauz-ī-ties* ‘triukšmauti, nevaldomai elgtis, laksyti’, *dauz-ās*, *dauz-īj-ās*) ir kt.

§ 23b. Problemų kelia retai vartojamų vedinių *nepraška* ‘žmogus, kuris prastai, nemokėdamas kažką daro’ (: *nepras-t* ‘nemokėti, nesugebėti’, *neprot*, *neprat-a*) ir *nesapraška* ‘t.p.’ (: *nesapras-t* ‘nesuprasti’, *nesaprot*, *nesaprat-a*) struktūros interpretavimas. Šių vedinių pamatiniu kamienu galbūt galima būtų laikyti bendraties kamieną, o priesagą **-ška** aiškinti kontaminacija su tokią pačią reikšmę turinčiais galūnės vediniais *nepraša* ‘t.p.’ ir *nesapraška* ‘t.p.’.

§ 24. Apie dešimt veikėjų pavadinimų pasidaryta su priesaga **-ainis**. Dabartinėje kalboje geriau žinomas tik iš būtojo laiko kamieno pasidarytas vedinys *zidainis* ‘žindomas kūdikis’ (: *zīs-t* ‘žįsti’, *zīž*, *zīd-a*) – jis žymi veikėją, kuriam jo atliekamas veiksmas yra tapęs nuolatine ypatybe, būdingu bruožu. Kiti šio darybos tipo vediniai dabartinėje latvių kalboje nebevartojami – tai sutrumpinto bendraties kamieno pamatuojami *ļekainis* ‘kas lėtai eina’ (: *ļek-ā-t* ‘lėtai eiti’, *ļek-ā*, *ļek-āj-a*), *ļēpainis* ‘kas lėtai, šleivai eina’ (: *ļēp-ā-t* ‘lėtai,

šleivai eiti', *ļēp-ā*, *ļēp-āj-a*), semantiškai nuo darybos reikšmės nutolęs iš pirminio veiksmožodžio pasidarytas *ķerainis* 'augalas, kuris kabinasi prie rūbų, batų' (: *ķer-ties* 'kabintis, kibti', *ķer-as*, *ķēr-ās*) (darybos reikšmė – 'kas kabinasi') ir kt.

§ 25. Priesaga **-elis** viena pagrindinių latvių kalbos deminutyvų priesagų, vartojama ir veikėjų pavadinimams sudaryti. Buvo rasti 8 su šia priesaga pasidaryti veiksmožodinės ypatybės turėtojų pavadinimai, tačiau tik vienas jų dažniau vartojamas dabartinėje kalboje. Tad veikėjų pavadinimų kategorijoje darybos tipas neproduktyvus. Vediniai turi menkinamąją reikšmę, įvardija asmenis pagal jų atliekamą veiksmą, darinių pamatiniai veiksmožodžiai paprastieji arba priesaginiai (kai kurie turi priešdėlius). Veikėjų pavadinimai pamatuojami daugiausia bendraties kamienu be priesagos. Dažniau dabartinėje kalboje vartojamas tik Endzelyno naujadaras *iznirelis*, *-e* 'kas negarbingai geresnę vietą, padėtį išsikovoja; iškilėlis' (: *iznir-t* 'išnirti, pasirodyti', *iznirst*, *iznir-a*) (vedinio leksinė reikšmė nuo darybinės yra gerokai atitolusi) (Grīslis 1999). Kiti priesagos *-elis* vediniai nebevartojami: *aizmiģelis* 'kas darbe užmiega; užmiģelis' (: *aizmig-t* 'užmiģti', *aizmieģ*, *aizmig-a*)⁴², *snaudelis* 'snaudalius, kas dažnai apsimieģojęs' (: *snaus-t* 'snausti', *snauģ*, *snaud-a*) ir kt.

§ 26. Priesagos **-tuvis**, **-tuve**, **-tava**, **-tavis** (gali būti ir kitų variantų *-tavs*, *-tave*, *-tevis*, *-teve*, *-tuvs*, *-tuva*, *-tuvis*) (Endzelīns 1951, 382) latvių kalboje daugiausia vartojamos vietų (paplitę priesagos *-tava* vediniai) ir kai kuriems įrankių pavadinimams sudaryti. Sudarinėjant veikėjų pavadinimus jos visai nedarios – vedinių užrašyta vos keletas, vedinių pamatiniu kamienu imamas veiksmožodžio bendraties kamienas be priesagos. Dabartinėje latvių kalboje vartojamas vos vienas – *palaistuis*, *-e* 'pasileidėlis, -ė' (: *palais-ties* 'moraliskai smukti; tapti tingiu, pasileidusiu', *palaiģ-as*, *palaid-ās*), kiti vediniai nebevartojami (*melstavis* 'melagis' (: *mels-t* 'meluoti', *melģ*, *mels-a*), *spertava* 'gyvulyš, kuris spiria' (: *sper-t* 'spirti', *sper*, *spēr-a*) ir kt.).

§ 27. Priesagos **-ma** darybos tipui priklauso vos vienas veikėjo pavadinimo reikšmę turintis vedinys, tačiau jis gana plačiai vartojamas dabartinėje latvių kalboje – tai iš paprastojo veiksmožodžio bendraties kamieno pasidarytas vedinys *rīma* 'ėdrūnas, rajūnas' (: *rī-t* 'ryti; greitai, dideliais kšniais valgyti', *rij*, *rij-a*).

§ 28. Žinomas vienas gana plačiai dabartinėje latvių kalboje vartojamas priebalsinės priesagos **-ris** vedinys, pasidarytas iš bendraties kamieno: *blauris* 'kas rėkia, klykia' (: *blau-t* 'rėkti, bliauti', *blauj*, *blāv-a*). Kitas šiam darybos

⁴² Nors šis vedinys fiksuojamas Bendrinės latvių kalbos žodyne (LLVV).

tipui skirtinas vedinys *gauris* ‘šykštuolis, goduolis’ kelia daugiau abejonių, nes sunkiau paaiškinti vedinio ir pamatinio veiksmažodžio *gau-t* ‘stengtis, trokšti kažką gauti’ semantinę motyvaciją.

§ 29. Prie balsinės priesagos **-vis** darybos tipui priklauso dabartinėje latvių kalboje dažnai vartojamas vedinys *burvis* ‘burtininkas, žynys’ (: *bur-t* ‘burti, kerėti’, *bur*, *būr-a*) ir rečiau pasitaikantis *kalvis* ‘kalvis’ (: *kal-t* ‘kalti’, *kaļ*, *kal-a*).

§ 30. Toliau §31 – §40 bus trumpai aptarti ir tie latvių kalbos NA darybos tipai, kurių vediniai dabartinėje latvių kalboje nebevartojami. Pavyzdžiai buvo surinkti iš įvairių leksikografinių šaltinių (ME žodyno, tarminių žodynų).

§ 31. Negausų darybos tipą sudaro priesagos **-aļa** vediniai (surasta 16 veikėjų pavadinimų) – beveik visi jie yra *substantiva communia*. Tai daugiausia menkinamąją reikšmę turintys veiksmažodinės ypatybės turėtojų pavadinimai, pabrėžiantys kokią nors neigiamą ypatybę. Šių vedinių darybos pamatu dažniausiai eina bendraties kamienas be priesagos (jei veiksmažodis priesaginis), tačiau esama ir iš būtojo laiko kamieno pasidarytų vedinių: *snaudaļa* ‘kas snaudžia, miega; snaudalius’ (: *snaus-t* ‘snausti’, *snauz*, *snaud-a*)⁴³, *dīkaļa* ‘kas dažnai verkia; kas dažnai ir įkyriai skundžiasi’ (: *dīk-t* ‘verkti; įkyriai ko nors prašyti’, *dīc*, *dīc-a*), *bārstaļa* ‘kas viską išbarsto’ (: *bārst-ī-t* ‘(iš)barstyti’, *bārst-a*, *bārst-īj-a*), *šķaudaļa* ‘kas čiaudo’ (: *šķaud-ī-t* ‘čiaudėti’, *šķaud-a*, *šķaud-īj-a*), *smaidaļa* ‘kas šypsosi’ (: *smaid-ī-t* ‘šypsoti’, *smaid-a*, *smaid-īj-a*) ir kt.

§ 32. Įvairiuose šaltiniuose buvo rasti 8 veikėjų pavadinimai su priesaga **-ins**, pasidaryti iš priesaginių veiksmažodžių bendraties kamieno (be priesagos): *bizins* ‘žmogus, kuris nuolatos kur nors skuba, bėga’ (: *biz-o-t* ‘bėgti, lėkti’, *biz-o*, *biz-oj-a*), *ļurkšins* ‘plepys’ (: *ļurkš-ē-t* ‘plepėti’, *ļurkš*, *ļurkš-ēj-a*), *plaukšķins* ‘plepys’ (: *plaukšķ-ē-t* ‘plepėti, beprasmiskai kalbėti’, *plaukšķ*, *plaukšķ-ēj-a*) ir kt.

§ 33. 9 *substantiva communia* priklausančios veiksmažodinės ypatybės turėtojų pavadinimai išvesti su priesaga **-ala**. Vediniai išvesti iš pamatinio bendraties kamieno be priesagos, jiems būdinga menkinamoji reikšmė: *zvaigala* ‘kas daug ir garsiai juokiasi’ (: *zvaig-ā-t* ‘garsiai juoktis, kvatotis, žvengti’, *zvaig-ā*, *zvaig-āj-a*), *čīkstala* ‘verksnys, zirzlys’ (: *čīkst-ē-t* ‘kaprizingai verkti, skūstis’, *čīkst*, *čīkst-ēj-a*) ir kt.

§ 34. Keletas dabartinėje latvių kalboje nebevartojamų veikėjų pavadinimų pasidaryta su latvių kalbos deminutyvų priesaga **-īte** (buvo rasti 7 pavyzdžiai):

⁴³ Šio vedinio dažnesni pavartojimai *Snaudaļa māte*, *snaudaļa meita* (<http://www.dainuskapis.lv/katalogs/220/2.4.5.2.>) leidžia manyti, kad tai nebūtinai yra *substantiva communia* vedinys, o gali būti vartojamas ir moteriškąja gimine.

perīte ‘perinti višta’ (: *per-ē-t* ‘perėti’, *per-ē*, *per-ēj-a*), *zīdīte* ‘žindomas ēriukas’ (: *zīd-ī-t* ‘žindyti’, *zīd-a*, *zīd-īj-a*), *spiedzīte* ‘varnėnas’ (: *spieg-t* ‘spiegti’, *spiedz*, *spiedz-a*), *svelpīte* ‘juodasis miško strazdas’ (: *svelp-t* ‘švilpti, švilpauti’, *svelpj*, *svelp-a*) ir kt.

§ 35. Priesagos **-inis** darybos tipui priklauso 5 veikėjų pavadinimai: *pļepinis* ‘plepys’ (: *pļep-ē-t* ‘plepėti, taukšti’, *pļep-ē*, *pļep-ēj-a*), *melsinis* ‘plepys, melagis’ (: *mels-t* ‘meluoti, plepėti’, *melš*, *mels-a*) ir kt.

§ 36. Priesagos **-ete** vediniai priklauso *substantiva communia* daiktavardžiams (rasti 4 pavyzdžiai), vediniai menkinamosios reikšmės: *ķepete* ‘kas valgydamas ima per daug pilną šaukštą’ (: *ķep-ē-t* ‘daug, neestetiskai valgyti, burną prikimšti’, *ķep-ē*, *ķep-ēj-a*), *pļumete* ‘plepys, tauškalius’ (: *pļum-ē-ties* ‘nuolatos kvailystes kalbėti, plepėti’, *pļum-as*, *pļum-ēj-ās*) ir kt. Daugiau abejonių kelia vedinys *rīmete* ‘besotis’. Gali būti, kad *m* prieš darybos formantą yra atsiradęs dėl kontaminacijos su kitu latvių kalbos veikėjo pavadinimu – priesagos **-ma** vediniu *rīma* ‘kas daug kemša, valgo’, kuris savo ruožtu išvestas iš paprastojo veiksmažodžio *rī-t* ‘ryti’ (*rij*, *rij-a*).

§ 37. Su priesaga **-aks** rasti 5 menkinamąjį reikšmės atspalvį turintys veiksmažodinės ypatybės turėtojų pavadinimai: *blorzaks* ‘plepys’ (: *blorz-ā-t* ‘plepėti’, *blorz-ā*, *blorz-āj-a*), *larzaks* ‘kas daug plepa, kalba’ (: *larz-ā-t* ‘plepėti’, *larz-ā*, *larz-āj-a*), *lorzaks* ‘plepys’ (: *lorz-ā-t* ‘plepėti’, *lorz-ā*, *lorz-āj-a*) ir kt.

§ 38. Su priesaga **-ša** išvesti 4 veiksmažodinės ypatybės turėtojų pavadinimai: *brēkša* ‘rėksnys’ (: *brēk-t* ‘rėkti’, *brēc*, *brēc-a*), *neveikša* ‘nevykėlis, drimba, dribša’ (: *neveik-ties* ‘nesisėkti, nepavykti’, *neveic-as*, *neveic-ās*), *riebša* ‘kas kenkia, kas yra bjaurus’ (: *rieb-t* ‘kenkti’, *riebj*, *rieb-a*) ir kt.

§ 39. §19 ir §20 buvo aptarti dabartinėje latvių kalboje vartojamų priesagų **-eklis** ir **-ēklis** darybos tipų vediniai. Esama ir daugiau tos pačios stuktūros priesagų, tačiau jų vediniai nebevartojami, užrašyti tik iš įvairių leksikografinių šaltinių: **-okslis** (2⁴⁴) (*darbokslis* ‘kas daug darbų pradeda, bet nei vieno nebaigia’ (: *darb-o-ties* ‘dirbti, veikti, darbuotis’, *darb-oj-as*, *darb-oj-ās*)), **-ākslis** (2) (*kavākslis* ‘kas mėgsta muštis’ (: *kav-ā-t* ‘kovoti, muštis’, *kav-ā*, *kav-āj-a*)), **-ēkslis** (1) (*kavēkslis* ‘kas kitiems trukdo ką nors dirbti’ (: *kav-ē-t* ‘trukdyti, sudaryti kliūtis’, *kav-ē*, *kav-ēj-a*)), **-āklis** (3) (*ākstāklis* ‘juokdarys; kas maivosi, išsidirbinėja’ (: *ākst-ī-ties* ‘juokauti, pokštauti; maivyti, išsidirbinėti’, *ākst-ās*, *ākst-īj-ās*)), **-īklis** (4) (*gānīklis* ‘žmogus, kuris keikiasi’ (: *gān-ī-t* ‘keiktis’, *gān-a*, *gān-īj-a*)), **-īkla** (3) (*bļāustīkla* ‘kas šaukia, rėkia’ (: *bļāust-ī-ties* ‘šūkauti, rėkauti’, *bļāust-ās*, *bļāust-īj-ās*)), **-aklis** (1) (*āvaklis* ‘kas kvailioja,

⁴⁴ Skliausteliuose pateikiamas žodynuose rastų pavyzdžių skaičius.

maivosi' (: *āv-ī-ties* 'kvailioti, maivytis, išsidirbinėti', *āv-ās, āv-īj-ās*)), **-oklis** (1) (*kamoklis* 'kankintojas' (: *kam-o-t* 'kamuoti, varginti', *kam-o, kam-oj-a*)), **-āksnis** (1) (*vadāksnis* 'kas vedžioja, vežioja' (: *vad-ā-t* 'vedžioti, vežioti', *vad-ā, vad-āj-a*)), **-oksnis** (2) (*aloksnis* 'žmogus, kuris abejoja, painiojasi, klysta' (: *al-o-ties* 'klysti, painiotis', *al-oj-as, al-oj-ās*)), **-eksnis** (1) (*sitėksnis* 'spąstai gyvūnams gaudyti' (: *sis-t* 'mušti, trenkti, daužti', *sit, sit-a*)), **-oknis** (1) (*ālėknis* 'pokštininkas, išsišokėlis; kvailys' (: *āl-o-t* 'kvailioti, vaipytis, juokauti', *āl-o, āl-oj-a*)), **-eknis** (1) (*rėceknis* 'kas rėkia' (: *rėk-t* 'rėkti', *rēc, rēc-a*)).

§ 40. Dar keletui dabartinėje latvių kalboje nebevartojamų darybos tipų priklauso vos po vieną įvairiuose šaltiniuose rastą NA vedinį: **-ēlis** (*pūtēlis* 'lengvai pravirkstantis vaikas' (: *pūs-t* 'verkti', *pūš, pūt-a*)), **-ika** (*dīdika* 'neramus, judrus gyvūnas ar žmogus' (: *dīd-ī-ties* 'būti neramiam, daug judėti', *dīd-ās, dīd-īj-ās*)), **-uka** (*plēšuka* 'kas pešasi, mušasi, kaunasi' (: *plēs-ties* 'ginčytis, peštis, muštis', *plēs-as, plēs-ās*)), **-aka** (*strīdaka* 'kas ginčijasi' (: *strīd-ē-ties* 'ginčytis', *strīd-as, strīd-ēj-ās*)), **-auka** (*plēsauka* 'pikta žmona' (: *plēs-ties* 'ginčytis, peštis, muštis', *plēs-as, plēs-ās*)), **-ula** (*snaudula* 'snaudalius' (: *snaus-t* 'snausti', *snauž, snaud-a*)), **-uris** (*čāpuris* 'kas šliaužioja, ropoja' (: *čāp-o-t* 'sunkiai eiti, šliaužti, ropoti', *čāp-o, čāp-oj-a*)), **-ienis** (*žņaudzīenis* 'kas smaugia' (: *žņaug-t* 'smaugti', *žņaudz, žņaudz-a*)), **-sis** (*izliksis* 'kas veidmainiauja, veidmainis' (: *izlik-ties* 'apsimesti, veidmainiauti', *izliek-as, izliek-ās*)), **-ga** (*ņauga* 'kas nuolatos skundžiasi' (: *ņau-t* 'kalbėti verksmingu balsu, skųstis', *ņauj, ņāv-a*)), **-atis** (*zirgatis* 'kas juokauja, šaiposi' (: *zīrg-o-ties* 'garsiai juoktis, šaipytis', *zīrg-oj-as, zīrg-oj-ās*)), **-ote** (*dējote* 'dedeklė (višta)' (: *dē-t* 'dėti', *dēj, dēj-a*)), **-ūna** (*klabūna* 'plepys, tarškalas' (: *klab-ē-t* 'plepėti, taukšti', *klab, klab-ēj-a*)).

Nelatviškos kilmės priesagų vediniai

§ 41a. Veikėjų pavadinimų latvių kalboje pasidaroma ne vien su latviškos kilmės priesagomis. Esama ir tarptautinių darybos formantų, suteikiančių vediniam veikėjo reikšmę. Palyginti su latviškomis NA priesagomis, tarptautinės kilmės formantų yra nedaug, tačiau kai kurie darybos tipai yra gana produktyvūs ir konkuruoja su pačiais produktyviausiais latviškos kilmės darybos tipais. Reikšmės požiūriu vediniai su tarptautinėmis priesagomis yra gana vienalyčiai – didžioji jų dauguma žymi veikėją, atliekantį ilgesnį laiką trunkantį veiksma, nemažai jų įvardija nuolatinį asmens užsiėmimą ar profesiją. Visi vediniai pasidaromi iš sutrumpinto bendraties kamieno.

Internacionalizmai į žodžių darybos sistemą patenka tik tada, jei yra motyvuoti, t.y. jei turi darybos opozicijos narį. Manoma, kad dauguma tarptautinių žodžių į kalbą patenka būdami struktūriškai neskaidūs – pasiskolinamas

visas žodis, o ne kuri nors jo dalis. Tik vėliau, kalboje atsiradus darybos opozicijai (NA darybos kategorijos atveju – veiksmožodžiui), žodis tampa darybos sistemos dalimi. Jau vėliau iš veiksmožodžio gali būti pasidaroma ir hibridinių darinių su latviškos kilmės darybos formantais, pvz., *organizētājs* – *organizēt* ir pan. (Waszakowa, §2).

§ 41b. Daugiausia tarptautinių žodžių, turinčių veikėjo pavadinimo reikšmę, latvių kalboje pasidaryta su priesaga *-ators*, *-e* – latvių kalbos tekstynas pateikia per 20 dažniau vartojamų šios priesagos vedinių: *organizators*, *-e* ‘organizatorius, *-ē*’ (: *organiz-ē-t* ‘organizuoti’), *koordinators*, *-e* ‘koordinatorius, *-ē*’ (: *koordin-ē-t* ‘koordinuoti’), *iniciators*, *-e* ‘iniciatorius, *-ē*’ (: *inici-ē-t* ‘iniciuoti, paskatinti’) ir kt.

§ 41c. Latvių kalbos tekstyne užrašyta 19 priesagos *-ents*, *-e* vedinių, reiškiančių veikėjus: *pretendents*, *-e* ‘pretendentas, *-ē*’ (: *pretend-ē-t* ‘pretenduoti’), *dirigents*, *-e* ‘dirigentas, *-ē*’ (: *dirig-ē-t* ‘diriguoti’), *asistents*, *-e* ‘asistentas, *-ē*’ (: *asist-ē-t* ‘asistuoti’) ir kt. Savo reikšme ir struktūra (pasidaryti iš sutrumpinto bendraties kamieno) šios priesagos vediniai yra tokie patys kaip ir prieš tai aptartos priesagos *-ators* vediniai, esama ir tą pačią reikšmę turinčių abiejų priesagų vedinių, pvz., *inkasents* ir *inkasators* ‘inkasatorius’.

§ 41d. Tekstyne užrašyta 11 veikėjo reikšmę turinčių vedinių su priesaga *-ieris*, *-e*: *kontrolieris*, *-e* ‘kontrolierius, *-ē*’ (: *kontrol-ē-t* ‘kontroliuoti’), *masieris*, *-e* ‘masažuotojas, *-a*’ (: *mas-ē-t* ‘masažuoti’) ir kt. Kai kuriuos vedinius linkstama keisti dariniais su latviškos kilmės veikėjo pavadinimo priesagomis (dažniausiai *-tājs*), pavyzdžiui, tekstyne vedinys *transportieris* pavartotas 2 kartus, o *transportētājs* – 11, taip pat ir *importieris* dažniau keičiamas *-tājs* vediniu *importētājs*. Pastarasis tekstyne pavartotas daugiau nei tris šimtus kartų, o *importieris* vos vieną kartą.

§ 41e. 8 tekstyne užfiksuoti daiktavardžiai, reiškiantys veikėjus, pasidaryti su tarptautine priesaga *-ants*, *-e*: *disputants*, *-e* ‘kas disputuoja’ (: *disput-ē-t* ‘disputuoti’), *koncertants*, *-e* ‘koncertuotojas, *-a*’ (: *koncert-ē-t* ‘koncertuoti’) ir kt.

§ 41f. Iš visų latvių kalboje vartojamų tarptautinės kilmės priesagų mažiausiai veikėjo pavadinimų duoda priesaga *-ors*, *-e* – tekstyne užrašyti 4 jos vediniai: *režisors*, *-e* ‘režisierius, *-ē*’ (: *režis-ē-t* ‘režisuoti’), *instruktors*, *-e* ‘instruktorius, *-ē*’ (: *instrukt-ē-t* ‘instrukuoti’) ir kt.

Galūnių vediniai

§ 42. Apie latvių kalbos galūnių vedinius savo gramatikoje gana plačiai rašė Endzelynas, tik juos vadino ne galūnių, o balsinių priesagų (kurias išvelgė ir sudurtinių daiktavardžių antrajame dėmenyje) vediniais. Endzelynas

aprašė trijų tokių priesagų vedinius: *-(j)ē* (*dedze* ‘degimas’ (: *degt* ‘degti’)), *-io* (*brėkis* ‘rėksnys’ (: *brėkt* ‘rėkti’)) ir *-iā* (*glemža* ‘plepys’ (: *glemzt* ‘plepėti’)) (E n-dzelīns 1951, 270, 272, 275). Dabartinės latvių kalbos gramatikoje taip pat aptariama fleksinė derivacija, tik darybos formantas vadinamas priesagine galūne (*sufiksālā galotne*), taip siekiant atskirti galūnės funkcijas žodžių daryboje ir kaityboje (MLLVG 1, 159–170). Šį terminą savo straipsniuose (1976, 109; 1977, 119) kritikavo E. Soida ir pasiūlė tokią galūnę vadinti derivacine arba darybine galūne (*derivatīvā jeb vārddarināšanas galotne*), taip pat pasiūlė patį darybos būdą vadinti paradigmizacija (1977, 119).

§ 43. Latvių kalbos daiktavardžių daryboje galūninis darybos būdas yra produktyvesnis nei būdvardžių ar veiksmažodžių. Vedinius dažniausiai motyvuoja veiksmažodžiai. Latvių kalboje galūninė veikėjų pavadinimų daryba nėra labai įvairi, vedinių yra mažai, o ir esamus NA darybos reikšmę turinčius vedinius neretai linkstama pakeisti patiems produktyviausiems darybos tipams priklausančiais vediniais, pavyzdžiui, senesni vediniai *dziris* ‘girtuoklis’ (: *dzer-t* ‘gerti’, *dzēr-a*), *vērpis* ‘verpėjas’ (: *vērp-t* ‘verpti’, *vērp-a*) buvo pakeisti priesagų vediniais *dzērājs*, *vērpējs* (Soida 1977, 117).

Latvių kalboje galima išskirti tris pagrindinius galūninės darybos tipus, duodančius NA vedinių.

§ 44a. Gausiausią galūninės darybos tipą sudaro galūnės *-is*, *-e* vediniai (žodynuose ir tekstyne rasti 46 vediniai), visi šio darybos tipo vediniai yra veiksmažodinės ypatybės turėtojų pavadinimai. Lietuvių kalbos gramatikos pavyzdžiu galima tokius galūnių vedinius, turinčius NA reikšmę, skirti į tris grupes – turinčius tiek vyriškosios, tiek moteriškosios giminės formas, turinčius tik vyriškosios ir tik moteriškosios giminės formas (LKG 1, 339).

§ 44b. Vyriškosios ir moteriškosios giminės formą turinčių galūnės vedinių latvių kalbos tekstyne ir žodynuose buvo rasta 17. Dauguma jų pasidaryta iš priesaginių pamatinių veiksmažodžių, nors keletą vedinių pamatuoja ir pirminis veiksmažodis. Daliai vedinių būdinga menkinamoji reikšmė: *melis*, *-e* ‘melagis’ (: *mel-o-t* ‘meluoti’, *mel-o*, *mel-oj-a*), *lišķis*, *-e* ‘pataikūnas, -ė; meilikautojas, -a’ (: *lišķ-ē-t* ‘meilikauti, pataikauti’, *lišķ-ē*, *lišķ-ēj-a*), *skaugis*, *-e* ‘pavyduolis, -ė’ (: *skaus-t* ‘pavydėti’, *skaud-a*), *pinkšķis*, *-e* ‘verksnys, -ė; raudalius, -ė’ (: *pinkšķ-ē-t* ‘žliumbti, verkšlenti’, *pinkšķ*, *pinkšķ-ēj-a*) ir kt.

Vediniai, padaryti iš priešdėlinių veiksmažodžių, menkinamosios reikšmės neturi: *aizstāvis*, *-e* ‘gynėjas, -a; užtarėjas, -a’ (: *aizstāv-ē-t* ‘ginti, užtarti’, *aizstāv*, *aizstāv-ēj-a*), *pārstāvis*, *-e* ‘atstovas, -ė’ (: *pārstāv-ē-t* ‘atstovauti’, *pārstāv*, *pārstāv-ēj-a*), *pārzinis*, *-e* ‘vedėjas, -a’ (: *pārzin-ā-t* ‘vesti, valdyti’, *pārzin-a*, *pārzin-āj-a*) ir kt.

§ 44c. Tik vyriškosios giminės formą turinčių vedinių tekstyne ir žodynuose rasta 19, ne visi jie vartojami dabartinėje kalboje. Su galūne *-is* veikėjų pavadinimų pasidaroma tiek iš pirminių, tiek iš priesaginių veiksmažodžių. Daugumai jų būdinga menkinamoji reikšmė: *gvelzis* ‘plepys’ (: *gvelz-t* ‘pasakoti, plepėti’, *gvelž*, *gvelz-a*), *brėkis* ‘rėksnys’ (: *brėk-t* ‘rėkti’, *brēc*, *brēc-a*) ir kt.

Menkinamosios reikšmės neturi vediniai, kurių leksinė reikšmė yra nutolusi nuo darybinės, o vediniai yra tapę terminais: *svilpis* ‘sniegena’ (: *svilp-t* ‘švilpti’, *svilpj*, *svilp-a*), *kraukis* ‘kovas, kovarnis’ (: *krauk-t* ‘krankti’, *krauc*, *krauc-a*). Čia skirtini ir naujas reikšmes įgiję vediniai *urķis* ‘programišius’ (: *urķ-ē-ties* ‘krapštytis, raustis, knistis’, *urķ-ēj-as*, *urķ-ēj-ās*)⁴⁵, *lauzis* ‘programišius’ (: *lauz-t* ‘laužti, laužyti’, *lauž*, *lauz-a*).

§ 44d. Tik moteriškosios giminės formą turinčių galūnės *-e* vedinių yra mažiau, latvių kalbos žodynuose buvo rasta 10 pavyzdžių, beveik visi yra plačiai vartojami dabartinėje latvių kalboje. Vedinių pasidaroma tiek iš pirminių, tiek iš priesaginių veiksmažodžių.

Vedinsys *aukle* ‘auklė’ (: *aukl-ē-t* ‘prižiūrėti, rūpintis, globoti’, *aukl-ē*, *aukl-ēj-a*) pavadina asmenį pagal jo nuolatinį darbą. Keletas galūnės *-e* vedinių pavadina ne kokį nors vieną konkretų veikėją, o žmonių, atliekančių pamatiniu veiksmažodžiu įvardintą veiksmą, grupę: *apkalpe* ‘žmonių grupė, kuri ką nors aptarnauja’ (: *apkalp-o-t* ‘aptarnauti’, *apkalp-o*, *apkalp-oj-a*), *apsardze* ‘apsauga, sargyba (keli saugantys žmonės)’ (: *apsarg-ā-t* ‘saugoti’, *apsarg-ā*, *apsarg-āj-a*) ir kt. Keletas vedinių pavadina ne asmenis, o įvairius gyvūnus ir daiktus: *svilpe* ‘švilpukas’ (: *svilp-t* ‘švilpti’, *svilpj*, *svilp-a*), *kode* ‘kandis’ (: *kos-t* ‘kąsti’, *kož*, *kod-a*) ir kt.

§ 45. Šiek tiek mažiau vedinių sudaro galūnės *-a* darybos tipą. Latvių kalbos tekstyne ir žodynuose buvo rasti 27 vediniai, tačiau ne visi jie vartojami dabartinėje kalboje. Darybos tipui priklausantys *substantiva communia* dariniai daugiausia yra menkinamosios reikšmės veiksmažodinės ypatybės turėtojų pavadinimai. Su šia galūne veikėjų pavadinimų pasidaroma iš pirminių ir priesaginių veiksmažodžių, vediniams neretai būdinga kamiengalio priebalsių ar šaknies balsių kaita: *snauža* ‘snaudalius, miegalius’ (: *snaus-t* ‘snausti’, *snauž*, *snaud-a*), *aizmārša* ‘užuomarša’ (: *aizmirš-t* ‘užmiršti’, *aizmiršt*, *aizmirš-a*), *nejēga* ‘neišmanėlis, kvailys’ (: *nejēg-t* ‘nesuprasti, nesuvokti’, *nejēdz*, *nejēdz-a*), *blāva* ‘rėksnys, bliova’ (: *blāu-t* ‘bliauti, žliumbti’, *blāo-a*) (vedinį pamatuoja ne bendraties, o būtojo laiko kamienas), *ložņa* ‘landūnas,

⁴⁵ Pirmoji vedinio reikšmė, nurodoma žodynuose, sutampa su darybine – ‘krapštukas, kas krapštosi’.

šniukštinētojas' (: *ložņ-ā-t* 'landžioti, šniukštinēti', *ložņ-ā*, *ložņ-āj-a*), *glūņa* 'pasalūnas, tykotojas' (: *glūn-ē-t* 'iš pasalu žiūrēti, spoksoti', *glūn*, *glūn-ēj-a*) ir kt.

§ 46. Keletā (žodynuose rasta 13) plačiau vartojamų veikėjų pavadinimų galima laikyti galūnēs **-s** vediniais. Daugiausia tai asmenų pavadinimai, nors pasitaiko ir daiktų pavadinimų: *aizsargs* 'gynėjas' (: *aizsarg-ā-t* 'ginti, saugoti', *aizsarg-ā*, *aizsarg-āj-a*), *izlūks* 'žvalgas, -ė' (: *izlūk-o-t* 'išžvalgyti, ištyrinėti', *izlūk-o*, *izlūk-oj-a*) ir kt.

Apibendrinimas

1. Tyrimo metu buvo rasti 59 latvių kalbos veikėjų pavadinimų darybos tipai (neskaičiuojant tarptautinių žodžių), iš kurių dabartinėje kalboje vartojami yra 23, plg. MLLVG pateikiamame žodžių darybos apraše aprašytos 9 priesagos, duodančios veikėjų pavadinimų, o LLVMSA pateikiama dar keletas priebalsinių priesagų.

2. Du savo apimtimi stambiausi ir produktyviausi darybos tipai sudaro latvių kalbos veikėjų pavadinimų darybos kategorijos centrą. Tai priesagų *-tājs* ir *-ējs* darybos tipai, kuriuos vieną nuo kito skiria tik pamatinio žodžio struktūra: priesagos *-tājs* vediniai darybos opoziciją sudaro tik su priesaginiais veiksmažodžiais, o *-ējs* vediniai – tik su pirminiais veiksmažodžiais. Skiriasi ir šių priesagų vedinių pamatinis kamienas – priesagos *-tājs* vedinius pamatuoja priesaginė bendratis, o *-ējs* – būtojo laiko kamienas. Priesaga *-ējs* turi alomorfą – priesagą *-ājs*, su kuria vedinių pasidaroma gerokai mažiau dėl pamatinio kamieno formos apribojimų. Su šia priesaga veikėjų pavadinimų pasidaroma tik iš pirminių veiksmažodžių būtojo laiko kamieno, turinčio ilgąjį *ē*. Visais kitais atvejais vartojama priesaga *-ējs*.

3. Ne toks didelis produktyvumas būdingas priesagų *-(i)nieks*, *-onis*, *-oņa* ir *-ulis* darybos tipams. Tvirčiausiai dabartinėje kalboje įsitvirtinę yra priesagos *-(i)nieks* vediniai. Priesagos *-onis* ir *-oņa* tarpusavyje yra gana glaudžiai susijusios, nes su jomis pasidaryti veikėjų pavadinimai turi labai panašią reikšmę (neretai neigiamą), be to, su šiomis priesagomis pasidaryta ir variantų, pvz., *blandonis* ir *blandoņa*, *klaidonis* ir *klaidoņa* ir kt. Tekstyno duomenimis, latvių kalboje pirmenybė dažniau teikiama priesagos *-oņa* vediniams. Priesagos *-ulis* darybos tipo produktyvumas panašus, reikšmė taip pat neretai neigiama.

4. Priesagų *-iķis* ir *-eklis* veikėjų pavadinimų darybos tipai, nors ir gana gausūs darinių skaičiumi, tačiau dabartinėje kalboje neproduktyvūs (tačiau priesagos *-eklis* darybos tipas produktyvus įrankių pavadinimų darybos kategorijoje).

5. Kiti veikėjų pavadinimų darybos tipai nepasižymi nei dideliu vedinių skaičiumi, nei produktyvumu – su jais užrašyta ne daugiau kaip po 10 vedinių, iš kurių vos vienas kitas dažniau vartojamas dabartinėje latvių kalboje. Tačiau reikėtų atkreipti dėmesį į vadinamuosius „vienišuosius“ darybos tipus, kuriuos sudaro nedidelis skaičius, tačiau plačiai vartojamų vedinių. Tai priebalsinių priesagų *-ris* ir *-vis* darybos tipai, davę tokių vedinių kaip *blauris* ‘rėksnys’ (5 pavartojimo atvejai tekстыne), *burvis* ‘burtininkas’ (570 pavartojimo atvejų), *kalvis* ‘kalvis’ (48 atvejai).

6. Produktiviausią galūninės darybos tipą sudaro galūnių *-is*, *-e* vediniai, nors, palyginti su produktyviausiais priesaginės darybos tipais, vedinių skaičiumi jis nėra gausus. Apskritai, kai kurių galūnių vedinius linkstama keisti labiau įprastais, patiems produktyviausiems tipams priklausančiais priesagų vediniais. Nemažai daliai galūnių vedinių būdinga menkinamoji reikšmė (daugiausia galūnių *-is* ir *-a* vediniams).

7. NA darybos kategorijai priklausantys vediniai pasidaromi iš veiksmažodžių, pamatu dažniausiai imamas bendraties arba būtojo laiko kamienas, rečiau – vedinius pamatuoja esamojo laiko kamienas. Kai kurių darybos tipų atveju pamatinio kamieno nustatymas kelia nemažai problemų, nes pačių darybos tipų viduje nesama vienybės. Patiems produktyviausiems darybos tipams priklausančių vedinių struktūra yra aiškiausia – priesagos *-tājs* vedinių pasidaroma iš veiksmažodžio bendraties, o veikėjų pavadinimai su priesaga *-ējs* remiasi veiksmažodžių būtojo laiko kamieniu. Kituose darybos tipuose labiausiai į akis krenta polinkis vedinių darytis iš sutrumpinto (dezintegruoto) bendraties kamieno.

8. Grynąją veikėjų reikšmę turi priesagų *-tājs* ir *-ējs* vediniai, dalis priesagos *-(i)nieks* vedinių. Dauguma kitų darybos tipų vedinių yra veiksmažodinės ypatybės turėtojų pavadinimai. Veikėjų pavadinimams neretai būdingas ir tam tikras emocinis vertinimas, dažniausiai neigiamas. Menkinamąją reikšmę turintys vediniai neretai priklauso *substantiva communia*.

AGENT NOUNS IN LATVIAN

Summary

59 agent formation types were discovered in the Latvian language (excluding internationalisms):

1. At the core of agent formation category we find formation types with suffixes *-tājs* and *-ējs*. Derivatives that are attributed to these types differ only in structure of the base

word: suffix *-tājs* derivatives are in derivational opposition only to verbs with suffixes and *-ējs* derivatives – in opposition only to primary verbs. These suffixes also differ in terms of their stem – *-tājs* derivatives are based on suffixal infinitive forms and *-ējs* are based on the past tense stem. Suffix *-ējs* has an allomorph – suffix *-ājs*, which is much less productive as a source of derivatives.

2. Formation types with suffixes *-(i)nieks*, *-onis*, *-oņa* and *-ulis* are less productive. Suffix *-(i)nieks* derivatives are the most common in standard Latvian. Suffixes *-onis* and *-oņa* are closely related and agents that are composed with them are very close in meaning (often negative), invariants of derivatives are also observed. Productivity of the formation type based on suffix *-ulis* is very similar, the meaning is usually negative.

3. However numerous in terms of derivatives, agent formation types with suffixes *-iķis* and *-eklis* are non-productive in standard Latvian.

4. Other agent formation types cannot be distinguished either in terms of the number of derivatives, or productivity – only up to 10 such derivatives were discovered and just a few of them are more common in the Latvian language. Formation types that consist of some derivatives that are very common in use also should be noted. These are formation types with suffixes *-ris* and *-vis* and they are the source of such derivatives as *bļauris* “loudmouth” (5 usage cases in the corpus), *burvis* “wizard” (570 usage cases), *kalvis* “blacksmith” (48 cases).

5. The most productive paradigmatic word formation type is attributed to inflection *-is,-e* derivatives, although the number of such derivatives is much smaller than that of suffixal derivatives. In general, there is a tendency to replace paradigmatic derivatives with more common suffixal derivatives of most productive types. A great number of paradigmatic derivatives have a pejorative meaning.

6. Derivatives belonging to the NA word formation category are derived only from verbs, the infinitive or past tense stem usually serves as a basis, present tense stem is less common as a basis. In most cases derivatives tend to be made from a truncated (disintegrated) infinitive stem.

7. Explicit agental meaning is expressed by derivatives with suffixes *-tājs* and *-ējs*, also by several suffix *-(i)nieks* derivatives. The majority of derivatives of other word formation types are the names of verbal quality possessors. A common characteristic of agents is a certain emotional evaluation, usually negative. Pejorative derivatives are often of the *substantive communia* type.

ŠALTINIAI

Līdzsvarots mūsdienu latviešu valodas tekstu korpuss (www.korpuss.lv)

LLVV – Latviešu literārās valodas vārdnīca (www.tezaurs.lv/llvv)

ME – Mīlenbaha-Endzelīna latviešu valodas vārdnīca (www.tezaurs.lv/mev)

MLVV – Mūsdienu latviešu valodas vārdnīca (www.tezaurs.lv/mlvv)

Skaidrojošā vārdnīca (www.tezaurs.lv/sv)

LITERATŪRA

Ambrazas Saulius 1993, *Daiktavardžių darybos raida*, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidykla.

Endzelīns Jānis 1948, *Baltu valodu skaņas un formas*, Rīga: Latvijas valsts izdevniecība.

Endzelīns Jānis 1951, *Latviešu valodas gramatika*, Rīga: Latvijas Valsts izdevniecība.

Grīse Rasma 1999, Jānis Endzelīns, *Latvijas Vēstnesis* 119/120 (1579/1580), <https://www.vestnesis.lv/?menu=doc&id=23688> (20.04.1999.).

LKG – Kazys Ulvydas (red.), *Lietuvių kalbos gramatika* 1, Vilnius: Mintis, 1965.

LLVMSA – Kornēlija Pokrotniece (red.), *Latviešu literārās valodas morfoloģiskās sistēmas attīstība* 1, Rīga: Latviešu valodas institūts, 2002, 81–139.

MLLVG – *Mūsdienu latviešu literārās valodas gramatika* 1, Rīga: LPSR Zinātņu akadēmijas izdevniecība, 1959.

Navickaitė-Klišauskienė Agnė 2009, Latvių kalbos žodžių darybos tyrimų istorija, *Baltistica* 44(1), 107–123.

Pokrotniece Kornēlija 1984, Konsonantisko piedēkļu derivatīvais raksturojums, *LPSR Zinātņu Akadēmijas Vēstis* 5 (442), 62–73.

Rainer Franz, Agent and instrument nouns, in Peter O. Müller, Ingeborg Ohnheiser, Susan Olsen, Franz Rainer (eds.), *An international handbook of the languages of Europe*, Berlin: De Gruyter Mouton (rengiama spaudai).

Soida Emīlija 1976, Galotnes funkcijas latviešu valodas vārddarināšanas sistēmā, *LPSR Zinātņu Akadēmijas Vēstis* 12 (353), 103–112.

Soida Emīlija 1977, Galotnes derivatīvās funkcijas latviešu valodā, *LPSR Zinātņu Akadēmijas Vēstis* 2 (355), 109–121.

Štekauer Pavol, Salvador Valera, Lívia Körtvélyessy 2012, *Word formation in the World's languages*, Cambridge: Cambridge University press.

Urbutis Vincas 2009, *Žodžių darybos teorija*, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas.

Waszakowa Krystyna, Foreign word-formation in Polish, in Peter O. Müller, Ingeborg Ohnheiser, Susan Olsen, Franz Rainer (eds.), *An international handbook of the languages of Europe*, Berlin: De Gruyter Mouton (rengiama spaudai).

Agnė NAVICKAITĖ-KLIŠAUSKIENĖ

Baltistikos katedra

Vilniaus universitetas

Universiteto g. 5

LT-01513 Vilnius

Lithuania

[ag.navickaite@gmail.com]